

Nr 49.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 12 juni 1885 (nr 27) angående lösdrivares behandling, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 3 mars 1950 dagtecknad proposition, nr 90, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

1) Lag

**om ändring i vissa delar av lagen den 12 juni 1885 (nr 27)
angående lösdrivares behandling.**

Häri genom förordnas, att 3 § 2 mom., 10 § 1 mom., 12 §, 14 §, 15 § 2 mom. och 16 § lagen den 12 juni 1885 angående lösdrivares behandling¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt i det följande angives samt att i samma lag skola införas tre nya paragrafer, betecknade 9 a §, 9 b § och 16 a §, av nedan intagna lydelse:

(Gällande lydelse:)

3 §.

2 mom. Konungens Befallningshavande hålle ytterligare förhör med den häktade och låte i protokoll över förhöret anteckna hans levnadsomständigheter samt införa prästbetyg och läkarebetyg för den häktade jämte beskrivning över hans utseende och uppgift å den ort, som efter ty i 10 § sägs skall såsom hans hemort anses. Finnes den häktade hava gjort sig skyldig till lösdriveri å tid, som i 1 mom. sägs, må Konungens Befallningshavande döma honom till

(Föreslagen lydelse:)

3 §.

2 mom. Konungens Befallningshavande hålle ytterligare förhör med den häktade och låte i protokoll över förhöret anteckna hans levnadsomständigheter samt införa prästbetyg och läkarebetyg för den häktade jämte beskrivning över hans utseende och uppgift å den ort, som efter ty i 10 § sägs skall såsom hans hemort anses. Finnes den häktade hava gjort sig skyldig till lösdriveri å tid, som i 1 mom. sägs, må Konungens Befallningshavande döma honom till

¹ Senaste lydelse av 16 §, se SFS 1894 nr 14 sid. 3.

(Gällande lydelse:)

tvångsarbete från och med en månad till och med ett år. Har han förut undergått dylikt tvångsarbete *eller straffarbete*, eller förekomma eljest försvårande omständigheter, må tvångsarbetstiden utsträckas till högst tre år.

(Föreslagen lydelse:)

tvångsarbete från och med en månad till och med ett år. Har han förut undergått dylikt tvångsarbete eller förekomma eljest försvårande omständigheter, må tvångsarbetstiden utsträckas till högst tre år.

9 a §.

Arbetsanstaltens styrelse eller, efter dess bemyndigande, föreståndaren för anstalten äger meddela den som undergår tvångsarbete tillstånd att besöka närstående som är svårt sjuk eller bevista närståendes begravning, så ock att i annat fall, då med hänsyn till tvångsarbetstidens längd eller eljest starka skäl äro därtill, lämna anstalten för viss kort tid, allt såframt fara för missbruk ej kan anses föreligga.

Tid, varunder intagen enligt tillstånd som nu sagts vistas utom anstalten, skall inräknas i verkställighetstiden, såvitt ej styrelsen av särskild anledning annorlunda förordnar. Sådant förordnande skall gå i verkställighet utan hinder av att det ej vunnit laga kraft.

Har föreståndaren ej funnit skäl bifalla framställning om tillstånd att lämna anstalten för viss tid, äger den intagne påkalla styrelsens beslut i saken. Styrelsens beslut i fråga om sådant tillstånd äge den intagne överklaga hos Konungens Befallningshavande i det län, där tvångsarbetsanstalten är belägen. Över Konungens Befallningshavandes beslut må talan föras hos Konungen genom besvär, som skola hava inkommit till inrikesdepartementet

(Gällande lydelse:)

(Föreslagen lydelse:)

sist å trettionde dagen efter den då klaganden erhöll del av beslutet.

9 b §.

Den som undergår tvångsarbete, som ålagts enligt denna lag, må frigivas i förtid sedan hälften av den i domen bestämda tvångsarbetstiden, dock minst två månader, förflutit.

Vid prövning av fråga om förtida frigivning skola särskilt beaktas den dömdes uppförande under anstaltsvistelsen och sinnesriktning vid den tid då frigivning ifrågasattes samt de förhållanden, i vilka han skulle komma att försättas efter frigivningen.

Fråga om förtida frigivning prövas utan framställning från den dömdes sida av arbetsanstaltens styrelse och skall upptagas till prövning å sådan tid, att den dömdes kan frigivas, då hälften av tvångsarbetstiden gått till ända; sker ej frigivning då, skall frågan ånyo prövas så ofta det finnes påkallat, dock minst var tredje månad.

Beträffande fullföljd mot styrelsens beslut i ärende om förtida frigivning äge vad i 9 a § tredje stycket stadgas motsvarande tillämpning.

10 §.

1 mom. Den som efter den ådömda tvångsarbetstidens slut frigives skall av arbetsanstaltens föreståndare förpassas till den kommun, där han har sin hemort, därest ej Konungens Befallningshavande medgivit, att han utan att först begiva sig till hemorten må förpassas till ort, som omförmäles i 12 § 3 mom. Pas-

10 §.

1 mom. Den som frigives efter den ådömda tvångsarbetstidens slut eller med tillämpning av 9 b § skall av arbetsanstaltens föreståndare förpassas till ort, där han erhållit eller kan väntas erhålla lämplig arbetsanställning, eller till sin hemort. Passet skall innehålla föreskrift om väg, tid och sätt för färden ävensom

(Gällande lydelse:)

set skall innehålla föreskrift om väg, tid och sätt för färden ävensom underrättelse om vad den frigivne enligt 12 § har att iakttaga.

12 §.

1 m o m. Den frigivne skall ofördröjligen, i enlighet med det för honom utfärdade pass, begiva sig till den ort, dit han förpassats, och, om förpassningen skett till stad, där polismästare finnes, anmäla sig hos denne inom tjugufyra timmar efter ankomsten.

2 m o m. Den som blivit dömd till tvångsarbete i sex månader eller därutöver äger under två år efter frigivandet icke utan särskilt tillstånd, meddelat i stad av polismästare eller, där sådan ej finnes, av stadsfiskal och å landet av ortens länsman, uppehålla sig utom den kommun han tillhör eller där han erhållit behörigt tillstånd att vistas; och skall han i stad, där polismästare finnes, å de tider och i den ordning, som av polismästaren föreläggas honom, göra anmälan om bostad och försörjningsmedel.

3 m o m. Tillstånd, varom i nästföregående mom. sägs, må lämnas den frigivne för att han må kunna

(Föreslagen lydelse:)

underrättelse om vad den frigivne enligt 12 § 2 mom. må hava att iakttaga.

12 §.

1 m o m. Vid frigivning efter den ådömda tvångsarbetstidens slut, så ock vid sådan frigivning, varom i 9 b § förmäles, skall arbetsanstaltens styrelse, där så kan ske, förordna lämplig och villig person att under två år från dagen för frigivningen bistå den frigivne och tillse, att han på lämpligaste sätt anpassas till samhället.

2 m o m. Den frigivne skall ofördröjligen, i enlighet med det för honom utfärdade pass, begiva sig till den ort, dit han förpassats, och snarast anmäla sig hos den, som må hava förordnats att bistå honom.

(Gällande lydelse:)

(Föreslagen lydelse:)

emottaga erbjuden anställning hos välkänd och pålitlig person eller å uppgiven ort söka arbete, där utsikt därtill finnes, eller ombesörja någon för den frigivne viktig angelägenhet. För den, som erhållit sådant tillstånd, skall den myndighet, som lämnat tillståndet, utfärda pass. Den förpassade åligger att ställa sig till efterrättelse de i passet givna föreskrifter och, om han blivit förpassad till stad, där polismästare finnes, inom tjugufyra timmar efter ankomsten anmäla sig hos denne.

4 m o m. Den i 2 mom. stadgade skyldighet att anmäla bostad och försörjningsmedel bör så ordnas, att den anmälningsskyldige icke störes i sin lovliga verksamhet eller utsättes för allmän uppmärksamhet; och äge polismästaren i särskilda fall åt tillsyningsman eller annan därtill tjänlig person överlåta befattningen med anmälningarnes emottagande.

5 m o m. Förekommer skäl därtill, äger Konungens Befallningshavande att helt och hållet eller delvis meddela befrielse från de skyldigheter, som enligt denna § åligga den frigivne.

6 m o m. Visar den frigivne tredska att efterkomma vad honom enligt denna § åligger eller de honom på grund av samma § givna föreskrifter, vare underkastad behandling som i 3 § sägs.

14 §.

Då någon genom utslag, som vunnit laga kraft eller blivit fastställt, dömts till tvångsarbete, så ock när någon från tvångsarbetsanstalt fri-

14 §.

Då någon genom utslag, som vunnit laga kraft eller blivit fastställt, dömts till tvångsarbete, så ock när någon från tvångsarbetsanstalt fri-

(Gällande lydelse:)

gives och när den frigivne erhåller tillstånd att vistas utom hemorten eller den ort, dit han eljest förpassats, eller på grund av 12 § 5 mom. varder fri i val av vistelseort, skall underrättelse därom meddelas rikets polismyndigheter.

Huru underrättelse — — — förordnar Konungen.

15 §.

2 mom. Tillsyningsman, ävensom annan person, vilken erhållit sådant uppdrag som i 12 § 4 mom. sägs, äge i utövningen av denna befattning åtnjuta det skydd, som enligt lag tillkommer tjänsteman.

16 §.

I stad, där poliskammare finnes, utövar poliskammaren i fråga om lösdrivares behandling den myndighet, som enligt denna lag tillkommer Konungens Befallningshavande; dock må poliskammare ej förordna om frigivning enligt 13 §.

I stad, där polismästare finnes, må denne och i annan stad Konungens Befallningshavande kunna förordna poliskommissarie eller annan polisman att fullgöra vad enligt denna lag åligger stadsfiskal.

För köping eller annat område å landet, för vilket ordningsstadgan för rikets städer är i tillämpliga delar gällande, må Konungens Befallningshavande kunna förordna polisman att fullgöra vad enligt denna lag åligger länsman.

(Föreslagen lydelse:)

gives, skall underrättelse därom meddelas rikets polismyndigheter.

15 §.

2 mom. Tillsyningsman äge i utövningen av sin befattning enligt denna lag åtnjuta det skydd, som enligt lag tillkommer tjänsteman.

16 §.

I stad med poliskammare, där stadsfiskal icke är ledamot i egenkap av polismästare eller eljest, utövar poliskammaren i fråga om lösdrivares behandling den myndighet, som enligt denna lag tillkommer Konungens Befallningshavande; dock må poliskammare ej pröva talan mot anstaltsstyrelses beslut jämlikt 9 a och 9 b §§ eller förordna om frigivning enligt 13 §.

Efter Konungens medgivande må i stad, där polismästare finnes, denne och i annan stad Konungens Befallningshavande förordna poliskommissarie att fullgöra vad enligt denna lag åligger stadsfiskal.

(Gällande lydelse:)

(Föreslagen lydelse:)

16 a §.

Konungen äger meddela de närmare bestämmelser, som erfordras för tillämpning av denna lag.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1950.

För den, som vid lagens ikraftträdande undergår tvångsarbete, skall frågan om förtida frigivning prövas i så god tid, att han, om förutsättningar för förtida frigivning i allmänhet föreligga, kan frigivas vid ikraftträdandet.

Äldre bestämmelser skola gälla för den, som frigivits från tvångsarbete före lagens ikraftträdande.

2) Lag

om ändrad lydelse av 76 § lagen den 14 juni 1918 (nr 422) om fattigvården.

Härigenom förordnas, att 76 § lagen den 14 juni 1918 om fattigvården skall hava följande ändrade lydelse.

(Gällande lydelse:)

76 §.

Tvångsarbete skall — — — lämpligt arbete.

Bliver någon — — — behandling sägs.

I övrigt gäller i fråga om verkställighet av tvångsarbetet i tillämpliga delar vad i 8 och 13 §§ av nämnda lag stadgas.

(Föreslagen lydelse:)

76 §.

I övrigt gäller i fråga om verkställighet av tvångsarbetet i tillämpliga delar vad i 8 §, 9 a § och 13 § av nämnda lag stadgas.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1950.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehåft åtta i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

inom första kammaren

nr 395 av herr *Johannesson*,

nr 396 av herr *Cassel m. fl.*,

nr 397 av herrar *Norling* och *Persson, Helmer*, och

nr 402 av herr *Sunne m. fl.*, samt

inom andra kammaren

nr 481 av herrar *Braconier* och *Nilsson* i Svalöv,

nr 493 av fru *Gärde Widemar m. fl.*,

nr 494 av herr *Persson* i Landafors, och

nr 495 av herrar *Wiklund* i Stockholm och *Johnsson* i Stockholm.

I motionen I: 395 har hemställts, »att riksdagen måtte, med avslag å propositionen nr 90, antingen för sin del besluta att lösdrivarlagen skall upphöra att gälla från och med den 1 juli 1950 eller, därest detta icke lämpligen finnes kunna ske, hos Kungl. Maj:t hemställa att förslag till bestämmelser om lösdrivarlagens upphävande och de frågor som ha nödvändigt samband därmed — dit hänföres icke bettleriets rättsliga reglering och ej heller frågan rörande omhändertagande av s. k. psykopater — måtte framläggas för riksdagen snarast möjligt och senast vid innevarande års höstsession.»

I motionerna I: 396 och II: 481, vilka äro likalydande, har hemställts, »att riksdagen måtte besluta, att de närmare bestämmelser, som erfordras för tillämpning av lagen den 12 juni 1885 ang. lösdrivares behandling, underställas riksdagens prövning.»

I likalydande motionerna I: 397 och II: 494 har hemställts, »att riksdagen måtte besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag i syfte att lagen den 12 juni 1885 angående lösdrivares behandling skall upphöra att gälla.»

I motionerna I: 402 och II: 495, vilka äro likalydande, har hemställts, att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 90 ville *dels* eftertryckligt uttala, att lösdrivarlagen snarast möjligt efter det att andra behandlingsmöjligheter i erforderlig mån stå till buds bör upphävas och, därest verkligt behov därav kan anses föreligga, därvid ersättas med en helt ny lagstiftning samt att ändringar i den nuvarande lösdrivarlagen ej böra föranleda något uppskov därmed, *dels ock* för sin del besluta vissa i motionerna föreslagna ändringar i lösdrivarlagen, samt att vederbörande utskott måtte utarbeta erforderlig lagtext.

De i motionerna I: 402 och II: 495 framförda förslagen om ändringar i lösdrivarlagen framgå av de avsnitt av motionerna, som finnas intagna här nedan under rubriken Provisoriska ändringar i lösdrivarlagen.

I motionen II: 493 har hemställts, »att riksdagen måtte besluta att avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 90 samt att riksdagen för sin del ville besluta, att lagen den 12 juni 1885 angående lösdrivares behandling skall upphävas.»

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för de genom propositionen framlagda lagförslagen, ävensom i fråga om de skäl, vilka motionärerna åberopat till stöd för sina yrkanden, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas här nedan, hänvisa till propositionen och motionerna.

I. Gällande författningsbestämmelser m. m.

Lösdrivarlagen, som utfärdades den 12 juni 1885, innehåller de väsentligaste bestämmelserna i ämnet. Lagen var ursprungligen tillämplig å personer över 15 års ålder, men åldersgränsen höjdes 1924 till 18 år i samband med barnavårdslagens tillkomst samt 1934 till 21 år samtidigt som barnavårdslagen förklarades skola under vissa förhållanden avse även personer mellan 18 och 21 års ålder.

Lagen är icke tvingande. Ingripande kan ske om det finnes påkallat men underlåtas om så anses lämpligt. Härigenom kan i praktiken lagen lämnas åsido om social omvårdnad kan givas enligt annan lagstiftning, vilket också torde ske i icke obetydlig utsträckning. Enligt 1 § må såsom *l ö s d r i v a r e* behandlas dels den som sysslolös stryker omkring från ort till annan utan medel till sitt uppehälle, såframt ej omständigheterna ådagalägga att han söker arbete, dels den som eljest utan att äga medel till sitt uppehälle underlåter att efter förmåga söka ärligen försörja sig och tillika förer ett sådant levnadssätt att våda därav uppstår för allmän säkerhet, ordning eller sedlighet. Under lagen falla sålunda icke blott de s. k. luffarna utan även åtskilliga andra asociala element, de s. k. stationära lösdrivarna. Till sistnämnda grupp kunna enligt stadgad praxis sådana kategorier hänföras som exempelvis spritlangare, bondfångare, yrkesspelare, soudenörer och helyrkesprostituerade. Det stationära lösdriveriet är huvudsakligen en stadsföreteelse.

Den som beträdes med lösdriveri må enligt 2 § anhållas av polisman. Den anhållne skall ofördröjligen inställas till förhör inför stads- eller landsfiskal, som äger att, om lösdriveri föreligger, tilldela den anhållne varning. I stad kan motsvarande befogenhet efter särskilt bemyndigande tillkomma poliskommissarie eller annan polisman. Även i köpingar och vissa andra områden på landet kan det uppdragas åt polisman att meddela varning. Beslut om varning skall underställas länsstyrelsen. Finner länsstyrelsen varningen befogad, kungöres densamma för rikets polismyndigheter genom införande i tidningen Polisunderrättelser.

Jämte den i lagen reglerade skriftliga eller s. k. offentliga varningen tillämpas sedan länge av flertalet polismyndigheter även muntlig eller s. k. enskild varning. Då bestämmelser därom saknas i lagstiftningen, medför den enskilda varningen icke några särskilda rättsverkningar.

Den som inom två år från kungörandet av offentlig varning ånyo beträ-

des med lösdriveri må efter hållet förhör häktas och sändas till länsstyrelsen i länet. På samma sätt förfares med den som inom två år efter frigivning från tvångsarbetsanstalt ånyo gör sig skyldig till lösdriveri. Den häktade underkastas förhör av länsstyrelsen som, därest lösdriveri anses föreligga, äger döma honom till tvångsarbete i minst en månad och högst ett år eller, om försvårande omständigheter förekommit, i högst tre år. Föreligga förmildrande omständigheter, kan länsstyrelsen låta det stanna vid förnyad varning (3 och 4 §§). Över utslag, varigenom länsstyrelse dömt någon till tvångsarbete, kan den dömda besvära sig i hovrätten. Beslut om varning får överklagas endast i samband med besvär över utslag, varigenom tvångsarbete ådömts (6 §).

Enligt 9 § skall tvångsarbete förrättas i allmän tvångsarbetsanstalt, som skall vara så ordnad att för brott förut straffade i allmänhet skola vara skilda från andra samt att de dömda skola hållas till lämpligt arbete efter arbetsförmåga. För män verkställes tvångsarbete vid statens tvångsarbetsanstalt å Svartsjö. Till tvångsarbete dömda kvinnor intagas på en vid fångvårdsanstalten i Växjö anordnad avdelning för verkställighet av tvångsarbete eller å arbetshem.

Om frigivning vid den ådömda tvångsarbetstidens slut och om den frigivnes skyldigheter finnas stadganden i 10—12 §§ lösdrivarlagen. När någon sålunda frigives, skall han av anstaltens föreståndare förpassas till den kommun där han har sin hemort eller, efter medgivande av länsstyrelsen, till annan ort där han erbjudits anställning hos välkänd och pålitlig person. Den frigivne skall ofördröjligen begiva sig till förpassningsorten och, om denna är stad med polismästare, anmäla sig hos honom inom 24 timmar efter ankomsten. Har den frigivne undergått tvångsarbete i minst sex månader, är han under två år efter frigivandet förbjuden att utan tillstånd av polismyndighet uppehålla sig utanför den kommun dit han förpassats. I stad med polismästare är han därjämte skyldig att på de tider och i den ordning som polismästaren bestämmer göra anmälan om bostad och försörjningssätt. Anmälningsskyldigheten skall ordnas så, att den frigivne icke störes i lovlig verksamhet eller utsättes för allmän uppmärksamhet. Polismästaren äger att i särskilda fall på annan tjänlig person överlåta befattningen med anmälningsars mottagande. Från de nu nämnda skyldigheterna för de frigivna äger länsstyrelsen att i särskilda fall bevilja undantag. Visar den frigivne tredska att fullgöra sina skyldigheter, kan han ånyo häktas och behandlas på samma sätt som andra för lösdriveri häktade. I 15 § stadgas att polisman skall hålla noggrann tillsyn över lösdrivare. Samma skyldighet har ålagts de tillsyningsmän som enligt fattigvårdslagen kunna utses för att ha uppsikt över bettlare. Sedan länge har det emellertid varit ur bruk att utse sådana tillsyningsmän.

Därest den som undergår tvångsarbete kommer i förändrade villkor, så att hans kvarhållande i anstalten ej längre är av nöden, kan enligt 13 §

länsstyrelsen i det län där anstalten är belägen förordna om hans frigivande. Vid sådan frigivning äro nyssnämnda regler om förpassning och polisuppsikt ej tillämpliga.

En särskild regel finnes i 7 § lösdrivarlagen. Enligt detta lagrum må ej den, som i följd av ålderdom, kropps- eller sinnessjukdom, vanförhet eller lyte är oförmögen att genom arbete förvärva vad till livets uppehållande oundgängligen erfordras, dömas till tvångsarbete eller, om han börjat undergå tvångsarbete, kvarhållas å tvångsarbetsanstalt i annat fall än det att han är i behov av vård å sinnessjukhus och plats å sådant sjukhus ej kan beredas honom. I detta sammanhang erinras om att 46 § sinnessjuklagen innehåller bestämmelser om sinnesundersökning i mål om ådömande av tvångsarbete.

De befogenheter, som länsstyrelserna ha enligt lösdrivarlagen, skola enligt 16 § i lagen i stad med poliskammare utövas av poliskammaren utom såvitt angår befogenhet att förordna om frigivning enligt 13 §.

I *fattigvårdslagen* och *barnavårdslagen* finnas några bestämmelser som anknyta till lösdrivarlagen. I 92 § fattigvårdslagen stadgas sålunda, att person över 21 år som anträffas bettlande — detsamma gäller för den som tillåter barn under 16 år som står under hans vård att bettla eller använder barn eller andra att bettla för sin räkning — må anhållas och, om han ej är i den nödställda belägenhet att han bör erhålla fattigvård, behandlas som lösdrivare på sätt i lösdrivarlagen är stadgat. Vidare finnas i 74—76 §§ fattigvårdslagen bestämmelser om tillämpning av i vissa fall varning och i sista hand tvångsarbete. Här avses försörjningspliktiga, som genom lättja eller liknöjdhet försummat att draga försorg om de sina och på grund därav i samband med arbetsföreläggande intagits på arbetshem eller eljest ålagts arbete. Bestämmelserna rikta sig också mot understödstagare, som äro arbetsskyldiga enligt 70 § fattigvårdslagen, d. v. s. åtnjuta obligatorisk fattigvård av icke tillfällig natur, eller för egen försörjning äro intagna på fattigvårdsanstalt. Varning och tvångsarbete ha här uteslutande karaktär av disciplinmedel. Tvångsarbete, som skall bestämmas till lägst en och högst sex månader, verkställas i allmänhet å allmän tvångsarbetsanstalt. Vad som sålunda enligt fattigvårdslagen gäller om vissa försumliga försörjningspliktiga, som fått arbetsföreläggande, äger jämlikt 72 § barnavårdslagen motsvarande tillämpning å den som erhållit arbetsföreläggande med stöd av barnavårdslagen.

Nedanstående tabeller utvisa den omfattning, i vilken lösdrivarlagen under senare år tillämpats. Uppgifterna om anhållna torde för tiden efter 1944 vara i underkant. En del av dem, som förhörts enligt lösdrivarlagen och sålunda måste betraktas såsom anhållna men som omedelbart släppts utan vidare åtgärd eller överlämnats till socialvårdsorgan, har säkerligen ej inräknats. På rikets tre största städer falla ungefär $\frac{2}{3}$ av de upptagna anhållna männen och mer än 90 % av de medräknade anhållna kvinnorna.

Män.

År	Anhållna	Enskilt varnade	Offentligt varnade	Ådömda tvångsarbete
1936.....	6 918	1 792	718	227
1939.....	2 911	869	456	102
1942.....	1 922	639	245	70
1943.....	1 764	535	253	63
1944.....	1 458	408	193	41
1945.....	898	396	197	46
1946.....	862	390	105	20
1947.....	805	392	127	18
1948.....	1 044	466	188	34
$\frac{1}{1}$ — $\frac{30}{6}$ 1949.....	500	242	84	24

Kvinnor.

År	Anhållna	Enskilt varnade	Offentligt varnade	Ådömda tvångsarbete
1936.....	794	342	238	72
1939.....	416	177	110	17
1942.....	594	308	123	29
1943.....	705	346	130	36
1944.....	683	289	114	37
1945.....	370	163	67	11
1946.....	309	141	58	15
1947.....	298	127	66	5
1948.....	332	134	72	22
$\frac{1}{1}$ — $\frac{30}{6}$ 1949.....	187	83	35	11

II. Sammanfattning av propositionens innehåll.

I anslutning till den ståndpunkt, som intagits av 1948 års lösdriveriutredning, uttalas, att lösdrivarlagen bör upphävas så snart omständigheterna det medgiva men att det icke är möjligt att med omedelbar verkan göra det nu. Då en stor del av lösdrivarna måste betraktas som psykopater och vårdmöjligheterna för dessa äro mycket begränsade, anses det nödvändigt att, innan tidpunkten för upphävandet fastställes, avvakta det förslag till förbättring av psykopatvården, som kan väntas från 1947 års psykopatvårdsutredning. Vidare framhålles, att den möjlighet till direkt ingripande mot vissa grovt asociala element, som lagen ger polisen, icke helt kan undvaras och att en förutsättning för lagens upphävande därför vore att en lagstiftning av motsvarande innebörd komme till stånd. Frågan härom utredes f. n. av psykopatvårdsutredningen enligt ett i december 1949 lämnat uppdrag.

Då det måste antagas dröja ett antal år, innan de antydda hindren för lagens upphävande undanröjts, och lagen i synnerhet i vad angår reglerna om verkställighet av tvångsarbete är mycket föråldrad och i behov av mo-

dernisering, förordas på denna punkt vissa ändringar. Sålunda föreslås, att den som undergår tvångsarbete skall kunna få permission för utträttande av viktiga angelägenheter samt att de nuvarande stela reglerna om tvångsarbets tidens längd mjukas upp genom att möjlighet införes till frigivning i förtid av den som undergår tvångsarbete. Den nuvarande polisuppsikten över frigivna tvångsarbetare avses skola avskaffas. Viss eftervård av frigivna föreslås skola anordnas. Vidare föreslås bl. a. en viss kvalitativ förstärkning av de organ, som i första hand ha att handlägga lösdrivarärendena.

Även i fattigvårdslagen föreslås en ändring, innebärande, att jämväl den som avtjänar tvångsarbete, som ådömts enligt nämnda lag, skall kunna få permission för utträttande av för honom viktiga angelägenheter.

III. Historik m. m.

Frågan om revision av gällande lag angående lösdrivares behandling har varit föremål för ett flertal utredningar och vid åtskilliga tillfällen behandlats av riksdagen.

Redan år 1898 ingick fängvårdsstyrelsen till Kungl. Maj:t med en framställning om vissa ändringar i lagen. Framställningen ledde visserligen icke till någon omedelbar åtgärd, men 1907 uppdrog Kungl. Maj:t åt en kommitté, den s. k. fattigvårdslagstiftningskommittén, att utarbeta förslag till förändrad lagstiftning angående lösdrivares behandling. Innan denna kommitté — som fått sig anförtrodd jämväl vissa andra omfattande lagstiftningsuppgifter — till slutlig prövning upptagit lösdrivarproblemet, avgav en år 1903 för utredning om åtgärder för motarbetande av de smittosamma könssjukdomarnas spridning tillsatt kommitté, den s. k. reglementeringskommittén, år 1910 ett betänkande, i vilket spörsmålet om revision av vissa bestämmelser i lösdrivarlagen upptogs. År 1922 avgav så fattigvårdslagstiftningskommittén betänkande med förslag till lag om lösdrivares behandling m. fl. författningar (SOU 1923: 2). Sedan betänkandet varit föremål för remissbehandling uppdrog Kungl. Maj:t 1924 åt dåvarande revisionssekreteraren Ragnar von Koch att inom socialdepartementet biträda med överarbetning av kommitténs lagförslag. År 1926 avgav von Koch betänkande med förslag till lag om behandling av vissa arbetsovilliga och samhällsvådliga m. fl. författningar (SOU 1926: 9). Även detta förslag blev efter remiss föremål för yttranden av myndigheter m. fl. År 1927 tillkallade efter Kungl. Maj:ts bemyndigande chefen för socialdepartementet tre sakkunniga för att inom departementet biträda med överarbetning av 1926 års förslag. De sakkunniga avgåvo 1929 betänkande med förslag till lagstiftning om åtgärder mot lösdriveri samt åtgärder mot sedeslöst leverne av samhällsskadlig art (SOU 1929: 9). Efter det yttranden avgivits över förslaget, blev detsamma omarbetat inom departementet, varefter Kungl. Maj:t i proposition nr

240 för 1930 års riksdag framlade förslag till lag om åtgärder mot vanartigt levnadssätt (vanartslag). Med hänsyn till den sena tidpunkten under riksdagen för propositionens framläggande blev den ej föremål för sakbehandling utan avslogs av riksdagen. Efter ytterligare överarbetning inom socialdepartementet framlades i proposition nr 100 till 1931 års riksdag nytt förslag till lag om åtgärder mot vanartigt levnadssätt (vanartslag). I avgivet utlåtande, nr 36, hemställde andra lagutskottet, att propositionen icke måtte av riksdagen bifallas. Riksdagen beslöt — med utslutande av utskottets motivering — i enlighet med dess hemställan.

År 1935 väcktes inom andra kammaren en motion, nr 446, vari hemställdes, att riksdagen måtte besluta att upphäva lösdrivarlagen. I utlåtande, nr 7, över motionen erinrade andra lagutskottet om att ett omfattande utredningsarbete påginge rörande revision av lösdrivarlagen. Även om bestämmelserna i denna lag icke kunde anses vara till alla delar tillfredsställande, vore det dock enligt utskottets mening uppenbart, att lösdrivarlagen icke kunde upphävas utan att samtidigt ersättas med annan lagstiftning till skydd mot och till stöd åt de personer som på grund av sitt levnadssätt måste bliva föremål för ingripanden från samhällets sida. Utskottet hemställde därför, att motionen icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd. Riksdagen godkände utlåtandet.

År 1937 uppdrog Kungl. Maj:t åt en kommitté, 1937 års lösdriverilagstiftningskommitté, att verkställa utredning och framlägga förslag bl. a. angående en revision av gällande lag om lösdriveri. År 1939 avgav kommittén betänkande med förslag till lag om arbetsfostran m. m. (SOU 1939: 25). Över kommitténs förslag avgåvos yttranden av ett stort antal myndigheter och sammanslutningar. Förslaget blev emellertid icke förelagt riksdagen.

I ett anförande i första kammaren den 20 december 1941, i anledning av en av herr Schlyter till chefen för socialdepartementet framställd fråga, huruvida denne hade för avsikt att vidtaga några åtgärder med anledning av lösdriverilagstiftningskommitténs förslag till lag om arbetsfostran, yttrade departementschefen bl. a., att alla vore ense om att gällande lösdriverilagstiftning vore otidsenlig och att en omgestaltning av densamma måste vidtagas, men att beträffande innehållet i och utformningen av den nya lagstiftning, som borde tillskapas, meningarna emellertid i flera viktiga hänseenden voro mycket delade. Departementschefen hade sin uppmärksamhet riktad på frågan, om och i vad mån vissa provisoriska åtgärder för det dåvarande kunde och borde vidtagas. Viss utredning härom påginge. Något bestämt besked, huruvida resultat härav komme att föreläggas 1942 års riksdag, kunde departementschefen emellertid icke lämna.

Frågan om ändring av lösdrivarlagstiftningen behandlades därefter av riksdagen dels 1944 i samband med ändrad lagstiftning angående homo-

sexualitetens straffrättsliga behandling (första lagutskottets utlåtande nr 12) och dels 1945 i anledning av en inom andra kammaren väckt motion, nr 72, av herr Hedlund i Östersund.

I sistnämnda motion hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville för 1946 års riksdag framlägga förslag till ny lösdrivarlagstiftning i huvudsaklig överensstämmelse med lösdriverilagstiftningskommitténs år 1939 avgivna förslag i ämnet. Över motionen avgåvos på begäran av andra lagutskottet, som behandlade motionen, yttranden av socialstyrelsen och strafflagberedningen. Utskottet anförde i sitt utlåtande, nr 76, bland annat:

Det torde råda allmän enighet om att den gällande lösdriverilagstiftningen är i högsta grad otillfredsställande. Den kortfattade redogörelse som lämnats för utredningsarbetets gång och behandlingen av reformfrågan i riksdagen torde emellertid giva vid handen, att stora svårigheter finnas att komma till rätta med de problem som här möta. Även lösdriverilagstiftningskommitténs förslag har mött invändningar. Särskilt har kritik riktats mot kommitténs förslag beträffande spörsmålet vilka myndigheter skulle taga befattning med lösdrivarvården.

Den första frågan som möter när det gäller att taga ställning till förevarande motion är om det över huvud taget föreligger något behov av en särskild lösdriverilagstiftning, d. v. s. en speciallagstiftning mot de asociala företeelser som inrymmas under den gängse beteckningen lösdriveri. Att ett sådant behov föreligger har tidigare allmänt antagits. Jämväl lösdriverilagstiftningskommittén var av den uppfattningen. Beträffande den kvinnliga prostitutionen ansåg emellertid kommittén, att samhället borde begränsa sig till att vidtaga förebyggande åtgärder mot de tre grupperna unga, alkoholiserade och psykiskt abnorma prostituerade samt bekämpa vissa ur social synpunkt särskilt skadliga verkningar av prostitutionen men däremot icke borde söka lösa den praktiskt ogenomförbara uppgiften att genom lagstiftning komma prostitutionsföreteelsen som sådan till livs.

I strafflagberedningens yttrande över motionen har uttalats, att beredningens ledamöter och sakkunniga varit ense om att den nuvarande lösdriverilagstiftningen bör upphävas snarast möjligt. Beredningen delar lösdriverilagstiftningskommitténs uppfattning beträffande frågan om åtgärder mot kvinnliga prostituerade. Vad beträffar de manliga lösdrivarerna har beredningen icke ansett det utan vidare klart att de nuvarande reglerna i lösdrivarlagen, när de upphävas, behöva ersättas av en särskild, mera socialt inriktad lösdriverilagstiftning. Enligt beredningens mening borde det övervägas, huruvida icke det behov av samhälleligt ingripande mot ifrågasvarande klientel, som kunde föreligga, kunde utan särskild lösdriverilagstiftning tillgodoses genom andra sociala vårdformer jämte straffrättskipningen.

Utskottet, som delar strafflagberedningens åsikt att den nu gällande lösdriverilagstiftningen snarast bör upphävas, anser att starka skäl tala för att något behov av en särskild lösdriverilagstiftning ej föreligger, därest vissa mindre kompletteringar av strafflagen vidtagas. En viktig synpunkt som icke bör förbises i detta sammanhang är att kostnaderna för behandlingen

av lösdrivarklientelet säkerligen skulle bliva avsevärt lägre, om den av beredningen skisserade lösningen av frågan kunde genomföras än om lösdrivarvården reformerades i anslutning till lösdriverilagstiftningskommitténs förslag. Emellertid är spørsmålet om behovet av en särskild lösdriverilagstiftning icke tillräckligt belyst för att utskottet skall kunna taga slutlig ställning till detsamma. En förutsättning för en reform enligt de av beredningen uppdragna riktlinjerna är att densamma kommer att erbjuda erforderliga garantier för omhändertagande av asociala element, vilkas verksamhet utgör en fara för samhället, och för tillrättaförande av lösdrivarna på ett tidigt stadium, d. v. s. då deras asocialitet ännu icke är så utpräglad. Med hänsyn till det anförda synes frågan böra underkastas en mera ingående undersökning. Erforderliga utredningar torde kunna verkställas på relativt kort tid.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om skyndsamt utredning beträffande frågan, huruvida behov föreläge av särskild lösdriverilagstiftning, och för riksdagen framlägga det förslag vartill utredningen kunde föranleda. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

I anledning av riksdagens anhållan förordnades i augusti 1945 särskild sakkunnig att å socialdepartementets rättsavdelning biträda med den av riksdagen begärda utredningen. I maj 1948 tillkallades därefter tre sakkunniga för att inom inrikesdepartementet fullfölja den tidigare påbörjade utredningen rörande reformering av lösdriverilagstiftningen. De sakkunniga, vilka antogo benämningen 1948 års lösdriveriutredning, avgåvo den 18 december 1948 utredning med förslag om lösdrivarlagens upphävande m. m. (SOU 1949: 4). Över betänkandet ha yttranden avgivits av ett stort antal myndigheter och organisationer.

Vidare må här anmärkas, att i samband med en av riksdagen år 1948 behandlad fråga om ändringar i lagen den 20 juni 1918 angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar i syfte att effektivisera kampen mot dessa sjukdomar även berörts frågan om viss, av medicinalstyrelsen föreslagen ändring i gällande lösdrivarlag. I proposition nr 40 till 1948 års riksdag uttalade departementschefen bland annat, att då frågan om lösdrivarlagens upphävande vore föremål för utredning, han icke vore beredd att i då förevarande sammanhang taga upp synpunkterna på den föreslagna ändringen i lösdrivarlagen till diskussion samt att spørsmålet om den lämpligaste behandlingen av könssjuka lösdrivare torde få anstå till dess utredningen rörande lösdrivarlagen föreläge.

Slutligen må tilläggas, att frågan om lösdrivarlagens upphävande jämväl berördes i en interpellationsdebatt i första kammaren den 30 april 1948, då chefen för inrikesdepartementet besvarade en av herr Schlyter framställd interpellation angående beredande av vårdplatser för kvinnliga lösdrivare m. fl.

IV. 1948 års lösdriveriutredning.

Sammanfattning.

1. I likhet med vad som framgått av de undersökningar och förslag, som tidigare framlagts beträffande lösdrivarfrågan, finner utredningen en reformering av gällande lösdriverilagstiftning vara i hög grad av behovet påkallad.

2. I fråga om förutsättningarna för ingripande mot lösdriveri och prostitution konstaterar utredningen, att lösdriveri i egentlig mening utgör en samhällsfara, mot vilken samhället till de oförvitliga samhällsmedlemmarnas skydd måste kunna ingripa. Lösdriveri är emellertid intet specifikt fenomen utan allenast en bland flera yttringar av ett asocialt levnadssätt. På grund härav och då betydande svårigheter möta att på ett sätt, som är tillfredsställande ur såväl effektivitets- som rättssäkerhetssynpunkt, avgränsa det lösdriveri, som bör föranleda tvångsingripande, anser utredningen det vara lämpligare att såsom utgångspunkt för ingripandet taga andra yttringar av lösdrivarens asociala livsföring.

Även prostitutionen konstateras vara ett samhällsont. Då det gäller unga personer anser utredningen hemfallenhet till prostitution i och för sig utgöra tillräcklig grund för ingripande med tvångsåtgärder. I fråga om de äldre prostituerade däremot stannar utredningen för att icke med dylika åtgärder ingripa mot prostitutionen som sådan. Utredningen anser därför, att — frånsatt de fall, då den prostituerade för ett över huvud asocialt levnadssätt med jämväl andra yttringar, vilka då böra läggas till grund för ingripande — tvångsåtgärder mot vuxnas prostitution böra vidtagas endast då densamma tager sig något uttryck, som utgör särskild samhällsfara.

3. En utifrån ovan angivna utgångspunkter gjord undersökning om i vilken utsträckning de särskilda sociala vårdformerna och kriminalvården äro tillämpliga på lösdrivarna och de prostituerade giver enligt utredningen vid handen, att det övervägande flertalet av de manliga tvångsarbetarna kan omhändertagas inom andra vårdformer — sinnessjuk-, sinnesslö-, alkohol- och fattigvård samt straffrättslig eftervård — medan bland det manliga varningsklientelet finnes en restgrupp, antagligen ej oväsentligt understigande 20 procent, som ej faller in under berörda vårdformer. Inom det kvinnliga lösdrivarklientelet synes gruppen inom andra vårdformer ej omhändertagbara vara väsentligt större än bland det manliga klientelet.

Ur samhällsskyddets synpunkt tillräckligt effektiva ingripanden mot vissa inom andra vårdformer ej omhändertagbara anser utredningen kunna möjliggöras genom vissa nedan under 5—8 närmare omförmälda ändringar inom socialvårds- och strafflagstiftningen.

Emellertid äro många av lösdrivarna och de prostituerade att hänföra till den stora grupp själsligt abnorma, som plägar sammanföras under den 2 — *Bihang till riksdagens protokoll 1950. 9 saml. 2 avd. Nr 49.*

gemensamma beteckningen psykopater. Någon tillfredsställande vårdform för dessa finnes icke för närvarande. Med hänsyn härtill skulle enligt utredningens mening ett omedelbart avskaffande av lösdrivarlagstiftningen medföra ej obetydliga olägenheter. Utredningen anser därför, att tidpunkten för ett upphävande av lösdrivarlagstiftningen måste i viss mån göras beroende av lösningen av psykopatvårdsproblemet, vilket är föremål för särskild utredning av tillkallade sakkunniga, 1947 års psykopatvårdsutredning.

Efter tillkomsten av en särskild psykopatvård och efter genomförandet av de nedan under 5—8 angivna lagändringarna ernås enligt utredningens mening ett tillfredsställande skydd för samhället mot den fara lösdrivarna och de prostituerade utgöra. Ur samhällsskyddets synpunkt är följaktligen därefter någon särslagstiftning icke erforderlig. Då det därjämte ur behandlingssynpunkt är fördelaktigast att lösdrivare och prostituerade omhändertagas inom de särskilda vårdformerna, anser utredningen lösdrivarlagstiftningen kunna upphävas utan att ersättas med annan särslagstiftning. Tidpunkten för upphävandet kan dock ej nu angivas utan får bli beroende av när en lösning av psykopatvårdsproblemet kommer till stånd.

4. Utformningen av sinnessjuk- och sinnesslövärderna, fattigvården och alkoholistvården, den sistnämnda enligt förslag av 1946 års alkoholistvårdsutredning, samt den öppna straffrättsliga vården finner utredningen vara så avpassad att den i flertalet hänseenden tillfredsställer även de särskilda krav som med hänsyn till lösdrivarna och de prostituerade måste ställas. Dock uttalar utredningen önskemål om att frågan om meddelande av öppen sinnessjuk- och sinnesslövärd tvångsvis måtte upptagas till närmare undersökning, och i fråga om fattigvården framlägger utredningen förslag om ändringar i fattigvårdslagen, syftande till att bringa de åtgärder, som å fattigvårdsanstalt kunna vidtagas mot där intagna ordningsstörande, i bättre överensstämmelse med nutida uppfattning och till att giva den arbetsskyldighet, som åligger för fattigvård omhändertagen, sådan inriktning att utsikterna för honom att kunna försörja sig främjas. De bestämmelser i fattigvårdslagen och barnavårdslagen, enligt vilka ordningsstörande intagna och försumliga familjeförsörjare kunna tilldelas varning och ådömas tvångsarbete, föreslås upphäva utan att ersättas med nya stadganden av liknande innehåll.

5. Upphävande av lösdrivarlagstiftningen bör enligt utredningen föräleda, att de i fattigvårdslagen upptagna bestämmelserna om motverkande av bettleri och om skyldighet för bettlare och lösdrivare, som överlämnats till fattigvården, att kvarstanna å fattigvårdsanstalt likaledes böra upphävas. För att möjliggöra ingripande med tvångsmedel mot inom andra vårdformer icke omhändertagbara bettlare föreslår utredningen kriminalisering under vissa förutsättningar av vanemässigt bettleri. Då till ansvar förfallna bettlare ofta lämpligen kunna omhändertagas på fattigvårdsanstalt, upptages förslag om ändring i lagen om villkorlig dom av innehåll,

att föreskrift skall kunna meddelas om skyldighet för den dömda att underkasta sig vård å fattigvårdsanstalt. För att uppnå erforderlig effektivitet har brottsbeskrivningen å bettleri måst givas en så vid utformning att den även omfattar fall, som lämpligen kunna omhändertagas inom de särskilda vårdformerna. Utredningen föreslår därför bestämmelser om rätt att fria från straff och eftergiva åtal.

6. De s. k. parasiternas möjligheter att utnyttja understöd, som annan uppbär från det allmänna, avses skola minskas därigenom att bestämmelser föreslås om ökade möjligheter att utbetala folkpension och bidragsförskott på sätt, som garanterar att desamma komma den berättigade själv till godo.

7. De yttringar av prostitutionen som utgöra sådan samhällsfara, att de motivera tvångsingripande, finner utredningen vara förledande till prostitution samt på allmän plats på anstötligt sätt gjord inbjudan eller uppmaning till otukt. I ett tillägg till 18 kap. 11 § strafflagen föreslås därför, att den skall vara förfallen till ansvar som förleder eller förmår annan att mot ersättning öva otukt i tillfälliga förbindelser, så ock den som eljest förmedlar eller främjar sådan otukt. Enligt ett föreslaget andra stycke i 18 kap. 13 § strafflagen blir det straffbart om någon på allmän plats eller eljest offentligen uppmanar eller inbjuder till otukt på sätt som är ägnat att väcka förargelse hos allmänheten.

Tilläggen till 18 kap. 11 och 13 §§ strafflagen ha givits sådan utformning att de äga tillämpning icke endast å manliga eller kvinnliga prostituerade utan även å andra, i främsta rummet soutenörerna. För att ytterligare öka möjligheterna att på straffrättslig väg ingripa mot dessa kriminaliseras genom tillägget till 18 kap. 11 § strafflagen även det förhållandet att någon bereder sig otillbörlig vinning av annans mot ersättning övade otukt i tillfälliga förbindelser.

8. Åtskilliga kvinnor börja hemfalla åt prostitution något av åren närmast efter uppnådda 21 års ålder. Möjligheterna att vidtaga åtgärder mot dessa utan att taga prostitutionen som sådan såsom utgångspunkt för ingripandet äro begränsade. I dessa fall måste emellertid hemfallenhet åt prostitution anses utgöra tillräcklig grund för ingripande med tvångsåtgärder. Utredningen föreslår därför, att under e) i 22 § barnavårdslagen upptages en bestämmelse av innehåll att barnavårdsnämnd har att vidtaga åtgärder beträffande person i åldern mellan 21 och 23 år, som vanemässigt mot ersättning inlåter sig i tillfälliga sexuella förbindelser och beträffande vilken särskilda åtgärder uppenbarligen krävas för hans anpassning i samhället.

I samband därmed föreslås ändringar beträffande åtskilliga stadganden i barnavårdslagen i syfte att tydligare framhäva, att vidtagna åtgärder skola syfta till att bibringa den som är föremål för ingripandet även utbildning.

9. I mål om ansvar för bettleri, för de i 14 kap. 21 § och 18 kap. 11 §

strafflagen upptagna brotten samt för i 18 kap. 13 § kriminaliserad uppmaning eller inbjudan till otukt beror valet av straffrättslig påföljd i flertalet fall av den åtalades livsföring. Utredningen föreslår därför, att sådan särskild förundersökning, som avses i lagen den 22 juni 1939 om särskild förundersökning i brottmål, i regel skall äga rum i dessa mål.

10. I barnavårdslagens bestämmelser om förfarandet föreslår utredningen betydande ändringar.

11. Utredningen berör även frågan om förebyggande åtgärder mot lösdriveri och prostitution samt framhåller, att dessa åtgärder för de praktiskt viktigaste fallen höra till barna- och ungdomsvården. En mycket lämplig tidpunkt för ingripande i förebyggande syfte är vid övergången från skolan till arbetslivet. Viktiga förutsättningar för ett gynnsamt resultat är ett nära samarbete mellan barnavårdsnämnderna samt ungdomsförmedlingens och yrkesvägledningens organ ävensom ett sorgfälligt utnyttjande av möjligheterna att erhålla vägledning genom den psykiska barna- och ungdomsvården.

En av utredningens tre ledamöter, förste byråsekreteraren Lindberg, har i särskilt yttrande anfört:

»I utredningens förslag anges icke vid vilken tidpunkt lagen om lösdrivarlagens upphävande och därmed sammanhängande lagändringar skola träda i kraft. Enligt utredningens mening bör lösdrivarlagen nämligen upphävas först i samband med tillskapandet av en särskild psykopatvård. Frågan därom är föremål för utredning av särskilda sakkunniga. På denna punkt kan jag icke dela utredningens mening.

Det är i hög grad önskvärt att vårdmöjligheterna för den grupp av individer som brukar benämnas psykopater förbättras både beträffande anstaltsbehandling och vård i frihet. Ehuru de nuvarande vårdmöjligheterna äro mindre tillfredsställande, måste de dock betraktas såsom bättre än de behandlingsmöjligheter som lösdrivarlagstiftningen erbjuder. Upphävandet av sistnämnda lagstiftning bör därför icke uppskjutas i avvaktan på organisatoriska förbättringar av psykopatvården.

Enligt min mening föreligga enligt gällande bestämmelser i strafflagstiftningen, sinnessjuklagen och alkoholistlagen tillräckliga indikationer för tvångsingripande mot de s. k. psykopaterna. Att ytterligare utvidga förutsättningarna för ingripande skulle kunna föranleda omhändertagande i alltför stor utsträckning och därigenom leda till olägenheter av samma slag som dem vilka inträtt genom tillämpning av lösdrivarlagen.

Jag får således förorda att den föreslagna lagen om lösdrivarlagens upphävande och de övriga av utredningen föreslagna lagändringarna få träda i kraft den 1 juli 1949, från och med vilken dag tvångsarbete ej heller bör få verkställas.»

V. Tidpunkten för lösdrivarlagens upphävande.

Remissyttrandena.

Allmän enighet råder bland remissinstanserna därom, att den gällande lösdrivarlagen är synnerligen otillfredsställande och att dess behandlingsformer icke överensstämma med moderna principer för åtgärder mot samhällsskadliga individer. Från intet håll har ett bibehållande av lagstiftningen i dess nuvarande form förordats. Åtskilliga hörda myndigheter och organisationer anse i likhet med de sakkunniga, att lösdrivarlagen bör upphävas utan att ersättas av annan speciallagstiftning. En rad remissinstanser göra emellertid uttalanden i den riktningen, att samhället icke kan undvara en lagstiftning av lösdrivarlagens karaktär. De synpunkter, som härvid framhävas, äro framför allt att lösdrivarlagen ger samhället möjlighet att genom polisen snabbt ingripa mot asociala element samt att det icke utan särskild lagstiftning torde vara möjligt att omhändertaga alla dem som ur samhällets skyddssynpunkt måste tagas om hand.

Den av lösdriveriutredningens pluralitet omfattade meningen att lösdrivarlagstiftningen icke kan upphävas förrän psykopatvårdsproblemet lösts delas av det övervägande antalet remissinstanser. Endast ett mindre antal gå på reservanten Lindbergs linje. Särskilt bland dem, som anse att utredningens förslag i ett eller annat hänseende icke bör läggas till grund för lagstiftning eller att speciallagstiftning är erforderlig, finnas dock åtskilliga som ej taga ställning till frågan.

Bland dem, som ansluta sig till utredningens majoritet härutinnan, märkas *Göta hovrätt, hovrätterna över Skåne och Blekinge och för Västra Sverige, överståthållarämbetet, tjugoen länsstyrelser, medicinalstyrelsen, socialstyrelsen, styrelserna för statens tvångsarbetsanstalter, psykopatvårdsutredningen* samt *Svenska psykiatriska föreningen*. Vad som i detta sammanhang ofta understrykes är, att tillfredsställande vårdmöjligheter måste finnas; härvid spelar den omständigheten in att sinnessjukhusens vårdplatser äro otillräckliga och att det icke är tillrådligt eller ens möjligt att intaga dem å sinnessjukhusen, som med lösdrivarlagens upphävande icke skulle kunna omhändertagas annat än som psykopater. *Psykopatvårdsutredningen* framhåller i detta sammanhang, att det torde komma att dröja åtskilliga år innan den planerade vårdorganisationen blivit så utbyggd, att den kan omhändertaga de stora grupper av psykopater, för vilka adekvata vårdmöjligheter nu saknas.

Såsom nyss sagts har herr Lindbergs skiljaktiga mening vunnit viss anslutning under betänkandets remissbehandling. Till dem, som anse att frågan om lösdrivarlagstiftningens upphävande icke bör göras beroende av psykopatvårdsproblemet lösning, kunna hänföras *länsstyrelsen i Västerbottens län, några åklagare, fångvårdsstyrelsen, två reservanter i socialstyrelsen* (byråcheferna Berggren och Rosén), *strafflagberedningen, social-*

vårdskommittén, Svenska fångvårdssällskapet och Svenska läkaresällskapet m. fl. Vidare har bland andra ett flertal kvinnoorganisationer bestämt hävdadt, att lagen bör upphävas snarast möjligt.

Fångvårdsstyrelsen anför därvid att om man går på uppskovslinjen skju- ter man frågan om lösdrivarlagens upphävande ut i det ovissa, vilket med hänsyn till lagens synnerligen otillfredsställande utformning vore olyck- ligt. Samma skäl anföres från andra håll. *Strafflagberedningen* anser, att de lösdrivare, som behövde psykisk vård, kunde få sådan även om psykopat- vårdproblemet icke är löst. *Socialvårdskommittén* uttalar med skärpa, att tidpunkten för lösdrivarlagens upphävande icke bör göras beroende av till- skapandet av särskild psykopatvård. Kommittén anser, att lösdrivarlagen bör falla oberoende av om man lyckas komma till rätta med de svårigheter, som måste möta vid genomförandet av psykopatvårdslagstiftningen och vad därmed äger samband; enligt kommitténs mening kan det ifrågasättas, om det icke skulle vara till fördel för den definitiva utformningen av en dylik lagstiftning, om man finge en tids erfarenhet, huru förhållandena skulle gestalta sig utan tillgång till vare sig lösdrivarlag eller psykopatvårdslag- stiftning med på vissa lösdrivarfall tillämpliga bestämmelser.

Departementschefen.

Föredragande departementschefen, statsrådet Mossberg, anför i proposi- tionen bland annat:

»Såsom de sakkunniga påvisat utgör lösdriveri, taget i dess nuvarande vid- sträckta bemärkelse och jämväl inbegripande prostitution, oftast endast ett utslag av lösdrivarens asocialitet, som jämväl brukar taga sig uttryck på andra sätt, exempelvis genom alkoholism eller brottslig verksamhet. Därtill kommer, att lösdrivarna såsom de gjorda undersökningarna giva vid han- den, i många fall äro psykiskt defekta. Det är antagligt, att defekterna ofta äro grava. Lösdriveri såsom sådant är en företeelse, som tar sig uttryck i vederbörandes hela leverne. Det är förenat med betydande svårigheter att med utgångspunkt från livsföringen på ett riktigt sätt avgränsa de fall, som böra föranleda inskridande från samhällets sida. Det måste tillses, att rättssäkerhetens krav bli tillfullo tillgodosedda. Tvångsingripande bör ske endast då starka skäl föreligga. Jag kan icke finna att så är fallet då lös- driveri — taget i dess nuvarande bemärkelse — är en isolerad företeelse, såsom exempelvis i fråga om vissa prostituerade och oförargliga luffare. I likhet med de sakkunniga finner jag därför, att till utgångspunkt för in- skridande från samhällets sida böra tagas de vid sidan av lösdriveriet doku- menterade formerna av grov asocialitet eller grava psykiska defekter, nu bortsett från minderåriga prostituerade. Utformas reglerna om ingripande på ett riktigt sätt, torde samhällets skyddsintresse och lösdrivarnas vård- behov bliva behörigen tillgodosedda utan någon särskild lösdrivarlag- stiftning.

Av det sagda framgår, att jag delar utredningens mening att en speciallagstiftning av lösdrivarlagens natur icke bör finnas. Med hänsyn till lagens synnerligen otillfredsställande utformning, icke minst i fråga om lösdrivarrekvisitet, och de påtagliga brister, som vidlåda dess reaktionsformer, finner jag det vara angeläget att lagen upphäves så snart detta kan ske utan fara för samhället. Att upphäva lagen utan särskilda åtgärder inom andra lagstiftningsområden anser jag i likhet med de sakkunniga uteslutet. Lagen fyller nämligen en viss funktion i kampen mot asocialiteten. Det måste tillses, att samhället vid lagens upphävande är utrustat med tillräckliga medel för att erforderliga ingripanden skola kunna ske.

Uppenbart är, att de lösdrivare, som äro sinnessjuka eller sinnesslöa eller kunna betecknas som psykopater, böra behandlas medicinskt. Socialläkaren i Stockholm Inghe, som 1947 undersökt ett visserligen icke så stort antal tvångsarbetare och i Stockholm anhållna lösdrivare, har funnit att av de undersökta männen 24 procent lämpligen borde åtnjuta sinnessjukvård, 4 procent sinnesslövård och 28 procent psykopatvård samt att motsvarande procenttal för kvinnorna vore 4, 14 och 41. Det måste tillses att vid lösdrivarlagens upphävande möjligheter finnas att bereda vård åt dessa grupper. F. n. äro åtskilliga psykopater underkastade behandling enligt sinnessjuklagen, vilket torde vara den enda form av medicinsk vård som med nuvarande lagstiftning kan användas mot ifrågavarande klientel. På grund av platsbristen på sinnessjukhusen kan detta emellertid endast ske i begränsad utsträckning och överhuvud finnes icke nu inom denna vårdform utrymme för en ökad tillströmning av patienter. Medicinalstyrelsen har också med skärpa understrukt, att platsbristen inom sinnessjuk- och sinnesslövården måste undanröjas för att icke en reform på lösdrivarlagstiftningens område skall gå ut över andra sjuka. Jag ansluter mig helt härtill. I samband med psykopatvårdsproblemets teoretiska och praktiska lösning torde man emellertid kunna förvänta att läget förbättras. Även genom att möjligheterna till öppen vård utvidgas synes en lättnad i sinnessjukhusens beläggning kunna ernås. De platser, som härigenom möjligen bliva tillgängliga, lära dock knappast kunna utnyttjas för lösdrivar-klientelet. Med hänsyn till detta klientels grava asocialitet synes det nämligen mindre lämpligt att psykopaterna bland lösdrivarna intagas på sinnessjukhus. Öppen vård för dem torde endast i undantagsfall vara att räkna med. Även om den av utredningen föreslagna lösningen av lösdrivarfrågan i princip skulle godtagas är det, såsom också utredningsmajoriteten funnit, ur dessa synpunkter ofrånkomligt att avvakta skapandet av en tillfredsställande psykopatvård med tillräckligt antal vårdplatser. Jag kan därför redan på denna grund icke ansluta mig till den av en av de sakkunniga uttalade meningen att lösdrivarlagen omedelbart skall upphävas.»

Efter att närmare ha berört lösdriveriutredningens förslag fortsätter departementschefen:

»Av det sagda framgår att jag på avgörande punkter icke kan ansluta mig till utredningen. Om lösdrivarlagen skulle upphävas utan att de lagändringar vid sidan därav företoges som de sakkunniga förordat — främst ändringarna i strafflagen och den väsentliga ändringen i barnavårdslagen — skulle sannolikt restklientelet icke bli obetydligt. Det skulle med andra ord finnas ett ganska stort antal grovt asociala personer (egentliga lösdrivare eller prostituerade), som icke skulle kunna omhändertagas, ehuru detta enligt vad förut antytts vore av nöden. Utvägar till undanröjande av denna allvarliga olägenhet stå såsom strax skall utvecklas icke f. n. till buds. Med hänsyn härtill anser jag mig icke kunna föreslå att lösdrivarlagen nu upphävas. Jag kan alltså på denna punkt ansluta mig till utredningen, vars majoritet ju förordat att det skulle anstå med upphävandet. Då jag emellertid är av den bestämda meningen att lagstiftningen bör upphävas så fort omständigheterna det medgiva, anser jag det vara av stor vikt att frågan därom icke vilar.

Vad härvid angår förutsättningarna för lagens upphävande så hänföra sig dessa till den nyss antydda frågan om restklientelet och dess omhändertagande samt till lösdrivarlagens faktiska funktion såsom underlag för polisens befattning med de grovt asociala. I fråga om restklientelet har förut framhållits, att såväl de egentliga lösdrivarna som de prostituerade ofta måste betraktas som psykopater. Möjligheterna att omhänderta de psykopater, som behöva vård, äro f. n. icke så stora både på grund av platsbristen på sinnessjukhusen och med hänsyn till att psykopaterna icke alltid lagligen kunna behandlas som sinnessjuka. Psykopatvårdsutredningen arbetar emellertid på lösningen av dessa problem och kan väntas komma att framlägga förslag som undanröjer de angivna hindren för lösdrivarlagens upphävande.

Emellertid måste som nyss anmärkts en annan omständighet beaktas i detta sammanhang. Möjligheterna för samhällets social- och sjukvårdsorgan att komma i kontakt med de vårdbehövande bland lösdrivarklientelet äro begränsade. Lösdrivarlagen torde därför — trots sin otillfredsställande utformning — på denna punkt fylla en viss uppgift i det att den reglerar polisens befogenhet att omhändertaga vederbörande för att, om förutsättningar därför föreligga, hänvisa honom till socialvård eller sjukvård. Även med hänsyn till samhällets skyddsbehov är det av betydelse, att lösdrivarlagen ger polismyndigheterna möjlighet att anhålla asociala element och åtminstone ytligt undersöka deras ställning under förutsättning allenast att vissa sociala rekvisit föreligga. Ur olika synpunkter vill det sålunda synas som om samhället icke kunde undvara den möjlighet lösdrivarlagen ger dess organ att ingripa mot asocialiteten. En oundgänglig förutsättning för att lösdrivarlagen skall kunna upphävas är därför att en ny

lagstiftning av antydd innebörd kommer till stånd. Det organ, som därvid närmast synes böra komma i fråga, är polisen, som vid utövandet av sin allmänna uppgift att upprätthålla ordningen inom samhället kommer i kontakt med de asociala elementen. Därmed är emellertid ingalunda sagt, att den fortsatta undersökningen av fallen skall ankomma på polisen. Polismyndigheterna böra emellertid under alla förhållanden ha att själva eller genom annat lämpligt organ ombesörja att, om så är erforderligt, vård av lösdrivaren kommer till stånd, vare sig denna vård skall bestå i intagning på anstalt av något slag eller genom socialvård under öppna former. I sistnämnda fall synes jämväl frågan om att för lösdrivarklientelet skapa någon form av övervakning eller tillsyn, när andra socialvårdsformer ej stå till buds eller ej lämpa sig, vara förtjänt av att övervägas.

På denna punkt kan jag sålunda i huvudsak ansluta mig till det program, som skisserats av professor Kinberg i hans vid strafflagberedningens utlåtande fogade särskilda yttrande, vilket förut refererats. Detta program synes mig innehålla uppslag, som böra kunna utgöra en god grundval för fortsatt utredning av frågan. En sådan har jag nämligen ansett ofrånkomlig, då utformade förslag icke föreligga i fråga om denna del av problemkomplexet. Då spörsmålet nära berör frågor, som falla inom psykopatvårdsutredningens område, har jag funnit starka skäl tala för att uppdraget skulle anförtros åt psykopatvårdsutredningen. Härvid har jämväl kommit i betraktande att om möjligheter till särskild observation av det slag, som skisserats av professor Kinberg, ansåges böra finnas, det borde övervägas huruvida icke sådan observation kunde ordnas inom ramen för psykopatvårdens anstaltsorganisation.

Jag har därför den 21 december 1949 utverkat Kungl. Maj:ts bemyndigande att uppdraga åt psykopatvårdsutredningen att efter de angivna riktlinjerna inom inrikesdepartementet biträda med fortsatt utredning av vissa frågor om behandlingen av lösdrivarklientelet. Uppdraget har sedermera meddelats och psykopatvårdsutredningen har påbörjat arbetet därmed.

Lösdrivarlagens upphävande är alltså i dubbel måtto beroende på resultatet av psykopatvårdsutredningens arbete. Särskilt genom den nyssnämnda utvidgningen av dess uppdrag kan detta icke väntas vara i alla delar fullgjort under innevarande år. Framlägger utredningen förslag om inrättande av särskilda psykopatvårdsanstalter, kan färdigställandet av dessa anstalter taga ytterligare ganska lång tid i anspråk.»

VI. Provisoriska ändringar i lösdrivarlagen.

1948 års lösdriveriutredning m. m.

Med utgångspunkt från att upphävandet av lösdrivarlagen måste göras beroende av att psykopatvårdsproblemet löses och att detta måste antagas dröja en tid ha de sakkunniga övervägt spörsmålet i vad mån åtgärder

kunna vidtagas för att i avbidan härpå avhjälpa de allvarligaste av de olägenheter, som äro förknippade med den nuvarande lösdrivarbehandlingen.

De sakkunniga avvisa emellertid en provisorisk lösning under åberopande av bl. a. att lösdrivarlagen likväl i betydande omfattning skulle vara behäftad med allvarliga brister — däribland de vaga och för rättssäkerheten otillfredsställande bestämmelserna om förutsättningarna för lagens tillämplighet — samt att enligt all erfarenhet provisoriska lösningar av lagstiftningsspörsmål hade en benägenhet att bliva av lång varaktighet. Det vore mindre lyckligt om frågan om lösdrivarvårdens reformering komme att för relativt lång tid fastlåsas vid ett provisorium. I stället förorda de sakkunniga, att man med ledning av i administrativ ordning utfärdade anvisningar utan lagändringar skall söka komma till rätta med de allvarligaste av de olägenheter, som yppats vid tillämpningen av lagen. Sedan utredningen prövat de möjligheter, som därvid stode till buds, uttalar utredningen, att det som framförallt saknades vore en mjuk övergång från anstaltsvistelsen till livet utanför anstalten. Det torde därför kunna ifrågasättas om icke — trots de betänkligheter som kunde anföras mot provisoriska lagändringar — provisoriskt i lösdrivarlagen borde upptagas bestämmelse om med övervakning förenad försökspermission eller villkorlig frigivning, sedan viss del av tvångsarbetet förrättats. Införande av dylik bestämmelse torde kunna ske utan att det bleve erforderligt att i övrigt vidtaga ändringar i lösdrivarlagen.

Den av utredningen anvisade vägen att genom i administrativ ordning utfärdade föreskrifter provisoriskt bota de mest påfallande bristerna i lösdrivarlagen godtages av många *remissinstanser*.

Departementschefen.

I propositionen anför departementschefen — efter att ha berört innehållet i en inom departementet upprättad promemoria med förslag till vissa ändringar i lösdrivarlagen — bland annat följande:

»Såsom tidigare sagts anser jag hinder icke möta mot att genom provisoriska lagändringar söka komma till rätta med de allvarligaste bristerna i lösdrivarvården. I fråga om de principiella betänkligheter härutinnan, som anförts under promemorians remissbehandling, kan jag således hänvisa till den föregående framställningen.

I 1 § lösdrivarlagen finnas de grundläggande bestämmelserna om förutsättningarna för lagens tillämpning. Det har uttalats farhågor för att en modernisering av lösdrivarlagen i övrigt skulle ha till följd att densamma komme att tillämpas i avsevärt större utsträckning än vad nu vore fallet samt att det under sådana förhållanden vore av synnerlig vikt att lösdrivarrekvisitet i lagens första paragraf avfattades så att ingripande kunde ske

blott i sådana fall, då det med modernt betraktelsesätt vore påkallat. Såsom förut sagts ämnar jag emellertid icke förorda, att lagstiftningen i dess helhet revideras; syftet är väsentligen endast att för den tid, som kan återstå innan lagen kan upphävas, utjämna de allvarligaste olägenheterna vid verkställighet av tvångsarbete. En så inskränkt reform torde icke av de tillämpande myndigheterna kunna tagas till intäkt för vidgad användning av lagen. För att motverka varje tendens i den riktningen synes det lämpligt att det genom i administrativ ordning utfärdade anvisningar understrykes, att den nuvarande restriktiva tillämpningen av lösdrivarlagen bör fortfara och att alla de vid sidan därav befintliga vård- och hjälpåtgärderna böra tillgripas i första hand.

På grund av det nu anförda anser jag mig icke ha anledning att närmare gå in på frågan om omgestaltning av 1 §. Jag vill emellertid framhålla, att en ändring av detta lagrum enligt min mening skulle kunna leda till att lagen kommer att tillämpas i ökad omfattning. I ett sådant läge skulle icke lagens bestämmelser om förfarandet i lösdrivarmål och om behandlingen av lösdrivare kunna accepteras. En omarbetning av lagen i dess helhet bleve alltså nödvändig. Detta skulle i realiteten komma att medföra en ny lösdrivarlag; en sådan utveckling skulle vara synnerligen olycklig.

Det i promemorian ifrågasatta införandet av övervakning i samband med varning skulle onekligen innebära en avsevärd förbättring av lösdrivarklientelelets behandling på detta stadium. De under remissbehandlingen påtalade svårigheterna att anskaffa övervakare måste emellertid tillmätas stor betydelse. Lösdriveri är numera i stor utsträckning en storstadsföreteelse. Redan under nuvarande förhållanden är det särskilt i de större städerna ofta svårt att finna lämpliga personer, villiga att åtaga sig övervaknings- och tillsynsuppdrag inom strafflagstiftningens ram. Övervakning av lösdrivare skulle med hänsyn till klientelelets karaktär säkerligen vara krävande, varför svårigheterna att få villiga övervakare skulle bli än mer utpräglade. Av hänsyn till den öppna straffrättsliga vården är jag nödsakad avstå från att förorda att varningsinstitutet utbygges med övervakning. På samma grund kan jag icke heller ansluta mig till tanken på villkorlig dom å tvångsarbete; infördes ett sådant institut, kan man förvänta att det med hänsyn till det förhållandevis stora antalet offentligt varnade skulle begagnas i icke obetydlig omfattning, en även ur andra synpunkter olycklig utveckling. Med hänsyn till bl. a. att en extra belastning av de undersökande organen måste undvikas, finner jag vidare icke anledning att nu förorda att det införes möjlighet att verkställa särskild förundersökning eller summarisk läkarundersökning av de för lösdriveri anhållna.

Under nuvarande förhållanden är den i dom å tvångsarbete bestämda tiden slutgiltig, dock kan enligt 7 och 13 §§ lösdrivarlagen den som blivit

arbetsoförmögen eller kommit i förändrade ekonomiska villkor frigivas före tidens utgång. Den i promemorian framförda tanken att det även eljest skall finnas möjlighet att avkorta anstaltstiden finner jag vara god. Det nuvarande stela systemet behöver mjukas upp. I promemorian har institutet utformats så, att frigivning i förtid skulle kunna ske under vissa förutsättningar samt att den sålunda frigivne — i likhet med vad som skulle vara fallet med den som frigåves efter den ådömda tvångsarbetstidens slut — obligatoriskt skulle ställas under övervakning och som regel ha att iakttaga särskilt meddelade föreskrifter om sitt levnadssätt. Det har emellertid icke avsetts att den som frigivits i förtid skulle kunna utan ny dom å tvångsarbete återintagas å tvångsarbetsanstalt, även om han undandrog sig övervakning eller åsidosatte föreskrifter. Ett flertal remissinstanser har häremot framhållit nödvändigheten av att den frigivne i sådant fall skall kunna utan omständlig procedur återföras till anstalten. Frigivning i förtid borde enligt dessa yttranden utformas såsom exempelvis försökspermission enligt alkoholistlagen. Såsom en av dessa remissinstanser funnit bleve konsekvensen att den som icke ansåges böra frigivas i förtid icke borde ställas under övervakning.

I anledning härav vill jag framhålla, att syftet med lösdrivarlagen är att motverka sådan grov asocialitet, som tager sig uttryck i lösdriveri. Den bör å ena sidan användas allenast då samhällsingripande mot sådan asocialitet ej kan ske på andra vägar men å andra sidan icke tillämpas på andra än lösdrivare. Ur sistnämnda synpunkt synes det icke riktigt att den som utan att ägna sig åt lösdriveri underlåter att fullgöra vad som kan åligga honom såsom frigiven från tvångsarbete skall kunna återföras till anstalten. Därtill kommer, att det tvångsarbete, som icke är avtjänat vid förtida frigivning, mången gång kan vara så obetydligt att ett återintagande icke är lämpligt.

Men även en annan omständighet måste beaktas. Det är knappast tänkbart att medgiva ett summariskt återintagande på tvångsarbetsanstalt av den, som icke ansetts böra frigivas i förtid. Emellertid synes det icke finnas bärande skäl för att i detta hänseende — då meningen blott är att mjuka upp de stela reglerna om tvångsarbetstidens längd — behandla en sådan person lindrigare än den, som befunnits böra frigivas i förtid och sålunda varit skötsammare. Det torde f. ö. som regel föreligga större anledning att ställa den under övervakning, som fått avtjäna hela det ådömda tvångsarbetet, än den som frigivits i förtid. Den förtida frigivningen avser blott att från fall till fall möjliggöra att tvångsarbetstiden avkortas. Jag finner på dessa skäl icke anledning att i detta sammanhang förorda att vid lösdrivarbehandlingen ett institut motsvarande alkoholistlagens försökspermission införes.

I promemorian har föreslagits att envar som frigives i princip skall ställas under övervakning. Redan under nuvarande förhållanden förekommer viss tillsyn över den, som frigivits efter att ha undergått minst sex måna-

ders tvångsarbete. Jag anser det högeligen önskvärt att möjligheterna till eftervård icke inskränkas utan såvitt möjligt utbyggas. Det är ju här ofta fråga om svårt missanpassade människor, som måste ha stöd och hjälp, om de skola kunna inordnas i ett normalt samhällsliv. Emellertid kunna de skäl, som förut anförts mot att ställa de varnade under övervakning, åberopas jämväl i förevarande sammanhang. Läget är dock här i viss mån ett annat. Under det att på senare år i medeltal omkring 235 personer årligen offentligt varnats för lösdriveri, har antalet till tvångsarbete dömda genomsnittligen understigit 50. Av dessa ha emellertid några frigivits jämlikt 7 eller 13 §§ lösdrivarlagen. Man torde kunna räkna med, att om det inskärpes för de tillämpande myndigheterna att de icke böra tillgripa lösdrivarlagen i andra fall än då ingen annan form av samhällsingripande står till buds, antalet tvångsarbetare kommer att sjunka. Enär de normalt frigivna härigenom skulle bli förhållandevis få, skulle påfrestningen på övervakarkretsen ej bli så stor, om promemoriaförslaget genomfördes. Jag kan därför tillstyrka detta förslag i så måtto, att jag förordar, att arbetsanstaltens styrelse vid frigivning regelmässigt skall utse en lämplig person att bistå den frigivne. Då svårigheterna att finna intresserade personer, som äro villiga att åtaga sig dessa uppdrag, icke få underskattas, anser jag mig icke kunna gå så långt att jag förordar att eftervård i form av övervakning skall vara obligatorisk.

Av det sagda framgår, att jag icke kunnat ansluta mig till de remissinstanser, som anse att den förtida frigivningen bör konstrueras såsom alkohollagens försökspermission eller eljest bör vara av villkorlig natur. Icke heller har jag kunnat förordar, att skyddskonsulenterna skola ha att syssla med de frigivna tvångsarbetarna. Under sådana förhållanden uppkommer frågan, om det är lämpligt att förtida frigivning och frigivning efter den ådömda tvångsarbetstidens slut förenas med särskilda föreskrifter för den frigivne. Uppenbart är, att övervakning av den, som har att iakttaga sådana föreskrifter, som regel är mer svårskött än annan övervakning; övervakaren är mer bunden vid utövandet av sitt uppdrag. Han skulle därför behöva ett stöd av den art som skyddskonsulentorganisationen utgör. Men vad som i detta hänseende är av större betydelse är, att föreskrifter av angivet slag förutsätta sanktioner, riktade mot den som underlåter att ställa sig föreskrifterna till efterrättelse. Föreskrifterna kunna eljest bli slag i luften, vilket kan leda till minskad respekt för lösdrivarlagen. Den som under nuvarande förhållanden visar tredska vid fullgörande av vad som åligger honom såsom frigiven från tvångsarbetsanstalt kan enligt 12 § 6 mom. i lagen utan vidare underkastas lösdrivarbehandling. Denna möjlighet bör emellertid enligt min mening icke bibehållas, enär den innebär, att tvångsarbete kan ådömas utan att lösdriveri behöver ha förekommit efter frigivningen. Då lämpliga sanktioner icke heller eljest synas kunna

uppställas, torde det vara nödvändigt att avstå från möjligheten att meddela särskilda föreskrifter i samband med frigivning.

I enlighet med det anförda kommer eftervården att bestå i att till den frigivnes bistånd förordnas en person, som har att lämna honom råd och hjälp i besvärliga situationer samt söka tillse att han på lämpligaste sätt anpassas till samhällslivet. Det synes mindre lämpligt att i detta ammanhang använda termen »övervakning», som icke synes vara adekvat och som för tanken till de med sanktioner utrustade övervakningsinstitut, som finnas enligt lagen om villkorlig dom och alkoholistlagen. Eftervården bör icke ha någon anstrykning av polisuppsikt. Arbetsanstalts ledning bör då frigivning är förestående sätta sig i förbindelse med arbetsförmedling och berörda kommunala organ (fattigvårdsstyrelse, nykterhetsnämnd) i vederbörandes hemort för att få anvisning på lämpliga personer.»

Lagrådet m. m.

Lagrådets flesta ledamöter ha — bortsett från ett vid propositionens utformning beaktat påpekande — lämnat lagförslagen utan anmärkning.

En av lagrådets ledamöter, *justitierådet Beckman*, har emellertid anført bland annat:

»Förslaget avser väsentligen endast att provisoriskt utjämna de allvarligaste olägenheterna vid verkställighet av tvångsarbete, varemot de grundläggande bestämmelserna om förutsättningarna för lösdrivarlagens tillämpning icke beröras av förslaget. Departementschefen förutsätter emellertid, att det genom i administrativ ordning utfärdade anvisningar skulle understrykas, att den nuvarande restriktiva tillämpningen av lagen bör fortfara och att alla de vid sidan därav befintliga vård- och hjälpåtgärderna böra tillgripas i första hand. Då de samhällsingripanden det här gäller äro av lika allvarlig art som straff, vore det enligt min mening riktigare att ändra rekvisiten i lagens 1 § än att i administrativ ordning söka påverka tillämpningen. Visserligen ha vägande skäl anförts mot att förrän vid en definitiv reform från lagens tillämpningsområde utmönstra någon grupp, exempelvis de prostituerade, men den definitiva reformen synes lämpligen böra förberedas genom att rekvisiten i 1 § moderniseras och kompletteras med en erinran om att lagen bör komma till användning endast i sista hand. Å ena sidan bör det icke ifrågakomma att tillämpa lagen på annan än den som, under kringstrykande eller eljest, underlåter att efter förmåga söka ärligen försörja sig och tillika förer ett sådant levnadssätt, att våda därav uppstår för allmän säkerhet, ordning eller sedlighet. Å andra sidan synes rekvisitet att lösdrivaren skall vara utan medel till sitt uppehälle — vilket i praxis icke upprätthålles då medlen förvärvats allenast genom sådant levnadssätt som nyss sagts — kunna utgå. Som skäl för att icke nu omgestalta 1 § har departementschefen anført, att en ändring av detta lag-

rum enligt hans mening skulle kunna leda till att lagen komme att tillämpas i ökad omfattning. Detta skäl mister sin slagkraft, därest i paragrafen upptages en erinran om att lagen skall tillämpas restriktivt. Det kunde t. ex. stadgas, att den som uppfyller de angivna rekvisiten må, där ett ingripande från det allmännas sida uppenbarligen är påkallat och icke lämpligen kan ske i annan ordning, behandlas såsom lösdrivare.

I detta sammanhang kan jag icke underlåta att framhålla angelägenheten av att före den definitiva reformen införa möjlighet till särskild förundersökning eller summarisk läkarundersökning av de för lösdriveri anhållna. Härigenom kunde nämligen bland annat vinnas bättre underlag för det slutliga avgörandet av lagfrågan.

De betydelsefullaste nyheterna i förslaget äro införande av möjlighet till förtida frigivning och avskaffande av de nuvarande reglerna om polisuppsikt över frigivna. I stället för sistnämnda regler upptager förslagets 12 § möjlighet att förordna lämplig och villig person att under två år från dagen för frigivningen bistå den frigivne och tillse, att han på lämpligaste sätt anpassas till samhället. Med hänsyn till svårigheterna att finna intresserade personer, som äro villiga att åtaga sig dessa uppdrag, föreslås ingen obligatorisk eftervård utan blott att förordnande därom skall meddelas, där så kan ske. Emellertid torde det klientel varom här är fråga alltid vara i behov av bistånd och tillsyn efter frigivningen, och förordnande därom bör förty vara obligatoriskt. På grund av klientelets beskaffenhet måste tillsynen anförtros särskilt kvalificerade personer, lämpligen socialt utbildade eller erfarna och med anknytning till någon officiell eller halvofficiell organisation. Kunna hindren mot att anförtro uppgiften åt skyddskonsulentorganisationen icke övervinnas, måste andra utvägar ovillkorligen stå att finna, så fåtaliga som de från tvångsarbete frigivna äro. Här må endast anmärkas, att länsstyrelsen i Malmöhus län utan invändning från departementschefens sida rekommenderat användande av lämpliga polismän.»

I propositionen har *departementschefen* i anledning av justitierådet Beckmans yttrande anfört bland annat:

»Vad som i övrigt anförts av en av lagrådets ledamöter finner jag ej böra föranleda ändring av mitt tidigare ställningstagande till de av ledamoten berörda frågorna. Vad som i lagstiftningsärendet främst åsyftas är att för den tid, som kan återstå innan lagen kan upphävas, avhjälpa åtminstone de allvarligaste bristerna i fråga om verkställighet av tvångsarbete. Med restriktiv tillämpning av lagen — dess fakultativa karaktär kan icke nog understrykas — torde 1 § kunna lämnas orörd utan fara för rättssäkerheten. På senare år har f. ö. tillämpningen varit restriktiv. Då svårigheterna att finna lämpliga personer, villiga att åtaga sig den i förslaget tänkta eftervårdande verksamheten, mången gång kunna vara oöverstigliga och omöjligheten att finna en sådan icke i och för sig bör hindra en förtida frigiv-

ning, kan jag icke ansluta mig till tanken, att förordnande jämlikt 12 § 1 mom. skall vara obligatoriskt. Jag vill emellertid understryka vikten av att sådant förordnande meddelas i största möjliga utsträckning.»

Motionerna I:402 och II:495.

I motionerna I: 402 och II: 495 anföres bland annat:

I propositionen betonas, att lösdrivarlagens tillämpning bl. a. genom blivande, i administrativ ordning meddelade föreskrifter även i fortsättningen torde komma att tillämpas restriktivt, vilket är ett av skälen till att föredragande departementschefen mot ett flertal remissinstansers uttalanden icke nu ifrågasätter någon ändring av de i lagens första paragraf upptagna rekvisiten för lösdriveri. Andra behandlingsvägar böra nämligen så långt möjligt anlitas. Denna ståndpunkt bör göra det naturligt och angeläget, att för lösdriveri gripen eller anhållen person underkastas grundlig undersökning rörande alla de omständigheter, vilka kunna inverka på fallets bedömande. Tillämpningsorganets undersökning blir ju av avgörande betydelse för om personen i fråga skall behandlas som lösdrivare, underkastas annan behandling eller frigivas utan åtgärd. Att pruta av på kraven på undersökningens grundlighet är att handskas lättvindigt med andras frihet. Vi kunna därför icke godkänna, att lösdrivarlagens första paragraf ens under den relativt korta tid, som kan återstå, innan lagen kan upphävas, kvarstår oförändrad med mindre än att den i departementspromemorian föreslagna möjligheten till särskild förundersökning och summarisk läkarundersökning införes. Vi vilja på denna punkt också hänvisa till vad justitierådet Beckman enligt lagrådsprotokollet anfört rörande detta spörsmål. De personalsvårigheter, som dylik förundersökning och läkarundersökning kunna medföra, få icke överdrivas och måste enligt vår mening i rättssäkerhetens intresse under alla förhållanden övervinnas. Vi vilja i denna angelägenhet hänvisa till polisinstruktionsutredningens rekommendation att särskilt socialt utbildad personal bör knytas till poliskårerna i storstäderna, där större delen av lösdrivarklientelet uppehåller sig (SOU 1947: 45 s. 77).

Departementschefen har icke heller funnit sig böra föreslå anordnande av eftervården inom lösdrivarvården i överensstämmelse med principerna för eftervård inom andra vårdområden, t. ex. kriminalvården och alkoholistvården (övervakning, särskilda föreskrifter rörande t. ex. bostad, arbete och livsföring samt vid brott mot meddelade föreskrifter möjlighet till återtagning för fortsatt behandling under den vid frigivningen återstående behandlingstiden), utan endast föreslagit, att lämplig och villig person skall kunna förordnas att bistå den i förtid eller efter tvångsarbets tidens slut frigivne. Med ett klientel av så svårartad beskaffenhet som lösdrivare torde det enligt vår mening bli i det närmaste uteslutet att anskaffa personer, som äro villiga att utföra dylika uppdrag, därest ej vissa lydnadsföreskrifter skola gälla för den frigivne, vilkas åsidosättande medför risk för återtagning till anstalten. I fråga om detta svårangepassbara klientel förefaller det också ganska meningslöst att förordna »biståndsman» åt den frigivne utan att denne funktionär tillägges några befogenheter och utan att den frigivne ålägges några skyldigheter. Den som har praktisk erfarenhet av behandling

av lösdrivare och känner deras utpräglade obenägenhet att leva under ordnade förhållanden och att följa givna råd måste säga sig, att resultatet av den föreslagna ordningen vid lösdrivares frigivning måste bli antingen att »biståndsman» endast sällan förordnas eller att sådana funktionärer visserligen i enlighet med föredragande departementschefens uttalande i största möjliga utsträckning förordnas men komma att spela liten eller ingen roll för den frigivnes anpassning i samhället. Enligt vår mening bör avgången från tvångsarbetsanstalt, såsom bl. a. strafflagberedningen uttalat, regleras helt i överensstämmelse med vad som enligt alkoholistlagen gäller för tvångsintagna alkoholister. Det torde icke erbjuda sig oöverkomliga svårigheter att under denna förutsättning anskaffa övervakare för eftervården av lösdrivare, särskilt som anstaltsklientelet inom lösdrivarvården kan förutsättas komma att uppgå till endast några tiotal personer per år. Då avsikten är att »biståndsman» skall kunna erhålla arvode (jfr bilaga 13 till statsverkspropositionen s. 223), torde detta i sin mån bidraga till att dylika funktionärer lättare kunna anskaffas. Med hänsyn till det relativt begränsade antalet eftervårdsfall och till att övervakare för dessa enligt vår mening knappast böra rekryteras annat än bland mera kvalificerade, heltidsanställda socialarbetare torde förhållandevis ringa behov föreligga av en stöd- och kontrollorganisation för dessa övervakare motsvarande skyddskonsulentorganisationen inom kriminalvården. Vi vilja särskilt betona, att eftervårdande övervakning på samma sätt som inom alkoholistvården bör vara obligatorisk ehuru med laglig möjlighet att i speciella fall göra undantag. Även vid tillfällig vistelse utom tvångsarbetsanstalt enligt det framlagda lagförslagets 9 a § bör övervakning anordnas.

VII. Utskottet.

Lösdrivarlagen har gällt i så gott som oförändrat skick alltsedan lagens tillkomst år 1885. Frågan om en revision av lagen har emellertid varit aktuell sedan mera än 50 år tillbaka. Redan 1898 ingav nämligen fångvårdsstyrelsen till Kungl. Maj:t en framställning om vissa ändringar i lagen, och därefter har frågan om en omarbetning av lösdrivarlagstiftningen varit föremål för ett flertal utredningar. Utredningarna ha avlöst varandra, och flera skilda förslag till frågans lösning ha lagts fram. Sedan år 1922 ha sålunda — bortsett från 1948 års lösdriveriutrednings betänkande — framlagts icke mindre än sex olika förslag, som icke lett till något resultat. Efter varje ny utredning har med allt större skärpa betonats, att den gällande lösdrivarlagen är i högsta grad otillfredsställande. Sedan lång tid tillbaka råder också allmän enighet om att så är förhållandet. Utskottet hade därför närmast förväntat ett förslag av Kungl. Maj:t innebärande en slutgiltig lösning av denna fråga. Då det icke ansetts möjligt att nu framlägga ett sådant förslag, föreslås i propositionen i stället vissa ändringar i lösdrivarlagen, huvudsakligen avseende reglerna om verkställighet av tvångsarbete. De föreslagna ändringarna måste emellertid — ehuru de i och för sig må synas påkallade — anses vara av förhållandevis ringa betydelse och icke på något sätt ägnade att minska de allvarliga betänkligheter, som lösdrivar-
3 — *Bihang till riksdagens protokoll 1950. 9 saml. 2 avd. Nr 49.*

lagens utformning i övrigt inger. I propositionen föreslås, att frågan om lösdrivarlagens upphävande och därmed lösningen av lösdrivarproblemet ånyo skall uppskjutas på ett obestämt antal år, och för närvarande arbetar åter en kommitté med vissa delar av lösdrivarproblemet. Att frågan är svårlöst, torde alla utredningar och resultatlösa förslag vittna om. Antalet fall, i vilka lösdrivarlagen tillämpas, har emellertid, särskilt under det senaste årtiondet, undergått en avsevärd minskning. Sålunda ha under senare år i medeltal endast omkring 235 personer årligen offentligt varnats för lösdriveri, och antalet till tvångsarbete dömda har genomsnittligen understigit 50. För närvarande äro 4 män och 7 kvinnor intagna å tvångsarbetsanstalt. Med hänsyn härtill och till samhällets nuvarande sociala vårdformer och hjälpmöjligheter kan det synas förvånansvärt, att det alltjämt skall vara förenat med så avsevärda svårigheter att nå en tillfredsställande lösning av lösdrivarproblemet.

Utskottet anser sig icke här behöva närmare redogöra för all den i huvudsak befogade kritik, som riktats mot lösdrivarlagen. De mest allvarliga bristerna torde framgå av departementschefens anförande i propositionen. Utskottet vill dock särskilt fästa uppmärksamheten på de i lagens första paragraf angivna förutsättningarna för lagens tillämpning. Dessa äro ytterst vagt angivna och medföra en obestämd avgränsning. I lösdrivarrekvisitet ingå, bland annat, medellöshet och sysslolöshet. Enligt lagens 13 § kan vidare en tvångsarbetare, som kommer i förändrade ekonomiska villkor, frigivas. Det måste framstå såsom anmärkningsvärt, att — även om lagen numera tillämpas restriktivt och rekvisitet medellöshet skjutits i bakgrunden — vi likväl i vårt nuvarande samhälle alltjämt ha en dylik lag, som medgiver tvångsåtgärder allenast mot medellösa personer. Genom att lagen endast medgiver rätt men ej föreskriver skyldighet för polismyndigheten att ingripa, har uppkommit stor ojämnhet i tillämpningen med därav följande rättsosäkerhet. Beträffande de åtgärder, som må vidtagas enligt lagen, synas samtliga vara mer eller mindre olämpliga. Bestämmelser om hjälpåtgärder saknas så gott som helt, och själva tvångsarbetet, som i realiteten närmast har karaktär av straff, är utformat på ett sätt, som avsevärt skiljer sig från de principer, som tillämpas inom modern kriminalvård.

Då utskottet vid 1945 års riksdag senast hade att taga ställning till frågan om en revision av lösdrivarlagstiftningen, uttalade utskottet, bland annat, att utskottet delade strafflagberedningens då framförda åsikt, att den gällande lösdrivarlagstiftningen snarast borde upphävas. Utskottet fann, att starka skäl talade för att något behov av en särskild lösdrivarlagstiftning ej föreläge, därest vissa mindre kompletteringar av strafflagen vidtoges. Emellertid ansåg utskottet spørgsmålet om behovet av en särskild lösdrivarlagstiftning icke tillräckligt belyst för att utskottet då skulle kunna taga slutlig ställning till detsamma. En förutsättning för en reform enligt de av

strafflagberedningen då uppdragna riktlinjerna vore enligt utskottets mening, att densamma komme att erbjuda erforderliga garantier för omhändertagande av asociala element, vilkas verksamhet utgjorde en fara för samhället, och för tillrättaförande av lösdrivarna på ett tidigt stadium, d. v. s. då deras asocialitet ännu icke vore så utpräglad. Enligt utskottet synes frågan böra underkastas en mera ingående undersökning, och erforderliga utredningar antog utskottet skulle kunna verkställas på relativt kort tid. Den av riksdagen i anledning av utskottets hemställan begärda utredningen har verkställts av 1948 års lösdriveriutredning, vars resultat redovisas för riksdagen i nu föreliggande proposition. Utskottet anser sig här kunna endast i korthet beröra några av huvudpunkterna i utredningens förslag.

Beträffande de allmänna synpunkterna på lösdrivarproblemet kan utskottet, i likhet med departementschefen, i huvudsak ansluta sig till utredningens ståndpunkt. Såsom utredningen funnit torde lösdriveri icke vara något specifikt fenomen utan allenast en bland flera yttringar av ett asocialt levnadssätt. Med hänsyn främst till de svårigheter som möta att med utgångspunkt från livsföringen avgränsa de fall, då ett ingripande är motiverat, måste det betraktas som en avsevärd vinning, därest man till grund för ingripandet kunde taga andra, mera bestämda yttringar av asocialiteten. Förutom den större rättssäkerhet, som skulle följa därav, skulle vederbörande individ erhålla just den vård och behandling, som han är i behov av. Vad angår prostitutionsföreteelsen är såväl utredningen som departementschefen av den uppfattningen, att prostitution i och för sig icke bör föranleda tvångsåtgärder från samhällets sida, åtminstone icke när det gäller vuxna prostituerade. Såsom framhållits, kan det dock icke ifrågakomma, att samhället skall underlåta att ingripa med tvångsåtgärder i de fall, då prostitutionen är förenad med yttringar, som medföra särskild fara för samhället. Utskottet vill i anslutning härtill understryka önskvärheten av att samhället i största möjliga utsträckning medelst rena hjälpåtgärder söker förmå envar prostituerad att övergå till ett ordentligt och samhällsnyttigt liv. Av särskild vikt är, att sådana åtgärder sättas in på ett så tidigt stadium som möjligt.

Utskottet ansluter sig sålunda till den i propositionen framförda meningen, att till utgångspunkt för inskridande mot lösdrivarklientelet bör tagas icke själva livsföringen såsom sådan utan andra former av grov asocialitet eller psykiska defekter, och att någon speciallagstiftning av lösdrivarlagens natur icke bör finnas.

Vad härefter angår den lösning av lösdrivarfrågan, som utredningen med nu angivna utgångspunkter föreslagit, anser sig utskottet, i likhet med departementschefen och ett flertal remissmyndigheter, i vissa väsentliga delar icke kunna ansluta sig till densamma. Utskottet avser härvid främst den föreslagna kriminaliseringen av bettleri och den tilltänkta användningen

av villkorlig dom ävensom utredningens förslag att göra barnavårdslagen tillämplig på prostituerade i åldern 21—23 år. Mot utredningens förslag härutinnan har riktats tungt vägande kritik.

Lösdriveriutredningen har vidare konstaterat, att såväl bland de egentliga lösdrivarerna som bland de prostituerade en mycket stor grupp är psykopater samt att, därest lösdrivarlagen upphävdes, en stor del av dessa icke skulle kunna tvångsvis omhändertagas utan att särskilda åtgärder vidtoges. Frågan om psykopatvårdens organisation och vad därmed äger samband är föremål för utredning av 1947 års psykopatvårdsutredning. Då enligt lösdriveriutredningen samhället borde ha möjlighet att ingripa med tvångsåtgärder mot psykopater, som vore hemfallna åt sådant asocialt levnadssätt som lösdriveri eller åt prostitution, ha två av utredningens tre ledamöter ansett, att tidpunkten för ett upphävande av lösdrivarlagstiftningen måste göras beroende av lösningen av psykopatvårdsproblemet. En av utredningens ledamöter har däremot ansett, att även om de nuvarande vårdmöjligheterna för psykopater vore mindre tillfredsställande, dessa dock måste betraktas såsom bättre än lösdrivarlagstiftningens behandlingsmöjligheter och att ett upphävande av sistnämnda lagstiftning icke borde uppskjutas i avvaktan på organisatoriska förbättringar av psykopatvården.

Departementschefen har på denna punkt anslutit sig till utredningens majoritet och således funnit, att även om utredningens förslag till lösning godtoges, det vore ofrånkomligt att avvakta skapandet av en tillfredsställande psykopatvård med tillräckligt antal vårdplatser innan lösdrivarlagen kunde upphävas. Departementschefen har vidare givit uttryck åt den uppfattningen, att om lösdrivarlagen nu upphävdes, utan att de lagändringar i övrigt vidtoges, som utredningen förordat, det skulle komma att finnas ett ganska stort antal grovt asociala personer, som icke skulle kunna omhändertagas, ehuru detta vore av nöden. Med hänsyn jämväl härtill har departementschefen icke ansett sig kunna föreslå att lösdrivarlagen nu upphäves. Som ytterligare skäl mot att nu upphäva lagen har departementschefen åberopat, att samhället icke syntes kunna undvara den möjlighet lösdrivarlagen ger samhällets organ att ingripa mot asocialiteten. Enligt departementschefen är det därför en oundgänglig förutsättning för att lösdrivarlagen skall kunna upphävas, att en ny lagstiftning, som ger sådan möjlighet, kommer till stånd. Då psykopatvårdsutredningen i december 1949 fått i uppdrag att utreda jämväl denna fråga och vissa därmed sammanhängande spörsmål, har departementschefen funnit lösdrivarlagens upphävande i dubbel måtto vara beroende på resultatet av psykopatvårdsutredningens arbete.

De i anledning av propositionen väckta motionerna avse främst frågan om tidpunkten för lösdrivarlagens upphävande. Såväl i motionen I: 395 som i motionen II: 493 yrkas, att riksdagen måtte med avslag å propositionen för sin del besluta om lagens omedelbara upphävande. I förstnämnda

motion yrkas i andra hand, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om förslag till bestämmelser om lagens upphävande. Samma yrkande har framställts i likalydande motionerna I: 397 och II: 494. I motionerna I: 402 och II: 495, som också äro likalydande, hemställles, bland annat, att riksdagen ville eftertryckligt uttala, att lösdrivarlagen snarast möjligt efter det andra behandlingsmöjligheter i erforderlig mån stå till buds bör upphävas.

Av de verkställda klientelundersökningarna får anses framgå, att, därest lösdrivarlagen upphäves utan att övriga av lösdriveriutredningen föreslagna lagändringar samtidigt genomföras, det s. k. restklientelet skulle bliva ganska avsevärt. De föreslagna lagstiftningsåtgärderna ha emellertid av psykopatvårdsutredningen i dess remissyttrande ansetts i stort sett överflödiga sedan en psykopatvårdsorganisation kommit till stånd. Psykopatvårdsutredningen har förmenat, att efter ett förverkligande av en sådan organisation och under förutsättning att polismyndigheterna sättas i tillfälle att taga initiativ till erforderlig undersökning av lösdrivarklientelet, det skulle visa sig möjligt att för praktiskt taget samtliga fall åstadkomma lämplig vård. Utskottet finner frågan om dylik möjlighet för samhällets organ att kunna taga initiativ till ingripande vara av särskild vikt. Bortsett från lösdrivarlagen torde de nuvarande möjligheterna härvidlag få anses vara begränsade. Därest lösdrivarlagen skulle upphävas utan att ersättas av någon lagstiftning, som kunde utgöra grund för ingripande, skulle samhället sannolikt i många fall komma att sakna möjlighet att ingripa, oaktat detta skulle framstå såsom befogat. Utskottet har således icke blivit övertygat om att samhället kan undvara en dylik lagstiftning, som lämnar möjlighet, i första hand åt polisen, att ingripa och omhändertaga vederbörande för att, när förutsättningar därför föreligga, hänvisa honom till socialvård eller sjukvård. Här må jämväl framhållas, att psykopatvårdsutredningen torde komma att till övervägande upptaga frågan om tillskapande för lösdrivarklientelet av någon form av övervakning eller tillsyn, när andra socialvårdsformer ej stå till buds eller lämpa sig.

Då det sålunda måste vara av vikt för bedömande av lösdrivarproblemet att i varje fall äga vetskap om hur psykopatvården kan tänkas bliva utformad och då framför allt den till synes ofrånkomliga frågan om lagstiftning angående polisens initiativrätt är under utredning, har utskottet kommit till den uppfattningen, att psykopatvårdsutredningens förslag — som är att förvänta inom en nära framtid — bör avvaktas, innan slutlig ställning toges till frågan om när lösdrivarlagen kan upphävas. Utskottet kan således icke tillstyrka, att riksdagen nu skall besluta om lagens upphävande.

Såsom av det redan anförda framgått, är emellertid utskottet av den bestämde meningen, att lösdrivarlagen bör upphävas snarast möjligt. Enligt vad utskottet inhämtat, beräknar psykopatvårdsutredningen kunna slutföra sitt arbete någon av de första månaderna år 1951. Därvid torde även

förslag till lagstiftning angående rätt till ingripande komma att framläggas. Fråga uppkommer då, om — såsom lösdriveriutredningens majoritet och departementschefen förordat — med lösdrivarlagens upphävande måste anstå jämväl till dess en tillfredsställande psykopatvård tillskapats. Därför erfordras, bland annat, uppförande av nya anstalter, vilka torde komma att betinga avsevärda kostnader. Med hänsyn till vårt nuvarande ekonomiska läge ävensom till rådande brist på sjukvårdspersonal lär det med fullt fog kunna antagas komma att dröja ganska lång tid, innan en så omfattande organisation kan genomföras. Psykopatvårdsutredningen har också framhållit, att det torde komma att dröja åtskilliga år innan den planerade vårdorganisationen blivit utbyggd. Även departementschefen räknar med att färdigställandet av dessa anstalter kommer att taga ganska lång tid i anspråk. På grund därav och med hänsyn till den förhållandevis lilla grupp av psykopatklientelet, varom här är fråga, anser utskottet, att det bör allvarligen övervägas, huruvida icke frågan om upphävande av lösdrivarlagen kan bringas till en lösning utan avbidan på den tillämnade psykopatvårdsorganisationens utbyggnad. En del av psykopaterna bland lösdrivarerna behandlas enligt nuvarande ordning såsom sinnessjuka. Därest det icke skulle befinnas möjligt att å redan befintliga anstalter bereda vård åt den del av lösdrivarklientelet, som på grund av psykopati verkligen är i behov av anstaltsvård, torde möjligheterna att tillgripa provisoriska åtgärder, intill dess en utbyggnad av organisationen kommit till stånd, höra ingående prövas. Det måste anses mindre tillfredsställande att låta med lösdrivarlagens upphävande anstå enbart i avbidan på de planerade anstalternas färdigställande och organisationens utbyggnad i övrigt. Utskottet förväntar således, att Kungl. Maj:t, sedan psykopatvårdsutredningens förslag avgivits, tager frågan under omedelbar omprövning och, därest så skulle befinnas möjligt, förelägger riksdagen förslag till lagens upphävande.

För den korta tid, som må återstå, innan lösdrivarlagen kan upphävas, synas några mera genomgripande ändringar i lagen icke böra komma i fråga. De i propositionen föreslagna ändringarna avse, som redan nämnts, i huvudsak bestämmelserna om verkställighet av tvångsarbete och hava förestavats främst av humanitära skäl. Mot förslaget att nu genomföra dessa provisoriska lagändringar har invänts, att ändringarna skulle vara ägnade att konservera lagen. Departementschefen har emellertid framhållit, att ett provisorium i detta fall icke komme att medföra, att man sloge sig till ro och att, om ändringarna i huvudsak inskränktes till att avse bestämmelserna om verkställighet, invändningen finge anses ogrundad. Därest riksdagen nu dessutom ansluter sig till den ståndpunkt, som utskottet här ovan intagit, får det enligt utskottets mening anses uteslutet,

att genomförandet av ifrågavarande ändringar skulle föranleda något dröjsmål med lösdrivarlagens upphävande. Utskottet kan därför tillstyrka, att provisoriska ändringar nu genomföras.

I propositionen föreslås, att bestämmelser skola införas om permission, förtida frigivning och viss eftervård av frigivna ävensom bestämmelser avseende en kvalitativ förstärkning av de organ, som i första hand ha att handlägga lösdrivarärendena.

Permission skall enligt förslaget kunna meddelas, under förutsättning att fara för missbruk ej kan anses föreligga. Då det fåtal personer, som numera dömas till tvångsarbete, i regel utgöras av grovt asociala individer, synes det utskottet antagligt, att fara för missbruk kommer att föreligga i de flesta fall. Styrelsen för statens tvångsarbetsanstalt i Växjö har också framhållit, att nämnda rekvisit torde komma att medföra stora vanskligheter i praktiken och att fara för missbruk nästan undantagslöst kunde anses föreligga. Men även om det således får antagas, att bestämmelsens räckvidd kommer att bliva begränsad, så synes det av humanitära skäl befoget, att möjlighet gives att kunna bevilja en tvångsarbetare tillfällig permission.

Enligt den föreslagna 9 b § skall vid prövning av fråga om förtida frigivning särskilt beaktas, bland annat, de förhållanden, i vilka den dömde skulle komma att försättas efter frigivningen. Vid denna prövning synes enligt utskottets mening särskild vikt böra fästas vid huruvida den dömde erhållit eller kan förväntas erhålla en säker arbetsanställning eller ej. Har han erhållit en sådan anställning lär han i vissa fall, då särskilda förhållanden föreligga, dock redan nu kunna frigivas enligt 13 § i gällande lag. Såsom departementschefen framhållit, måste det emellertid vara av värde för anstaltsledningen att inom vissa gränser kunna bestämma, när en tvångsarbetare skall frigivas, och möjligt är, att det kan utgöra en sporre för den dömde att veta, att ett gott uppförande och ådagalagd ändrad sinnesriktning kan bidra till förtida frigivning.

Departementschefen har icke ansett sig kunna i förevarande sammanhang förorda, att vid lösdrivarbehandlingen ett institut motsvarande alkoholistlagens försökspermission införas eller att eftervård — bestående i att lämplig person förordnas att bistå den frigivne och tillse, att han på lämpligaste sätt anpassas till samhället — skall vara obligatorisk. Yrkande härom har emellertid framställts i likalydande motionerna I: 402 och II: 495. Beträffande frågan om försökspermission ansluter sig utskottet till departementschefens ståndpunkt, att bestämmelser därom icke nu böra införas i lösdrivarlagen. I fråga om eftervården anser utskottet, i likhet med motionärerna, att denna helst bort göras obligatorisk. Den frigivne tvångsarbetaren måste nämligen som regel antagas vara i behov av bistånd och tillsyn. Dylika uppdrag såsom övervakare torde emellertid med hänsyn till

klienteletts beskaffenhet med all sannolikhet komma att bli krävande och fordra ett verkligt intresserat arbete. Det måste därför tillses, att till övervakare förordnas kvalificerade personer. Ett i realiteten endast formellt förordnande synes helt meningslöst. Med hänsyn till de svårigheter, som — oaktat antalet tvångsarbetare är ringa — dock kunna uppstå med att finna någon för uppdraget lämplig person, anser sig utskottet, i likhet med departementschefen, icke kunna förorda, att förordnande jämlikt 12 § 1 mom. skall vara obligatoriskt. Utskottet vill dock understryka angelägenheten av att arbetsanstalternas styrelser vinnlägga sig om att i samtliga fall försöka finna en person, som är lämplig och villig att åtaga sig uppdraget.

I motionerna I: 402 och II: 495 har vidare yrkats, att vid lösdrivarbehandlingens möjlighet att verkställa särskild förundersökning och summarisk läkarundersökning måtte införas. Det är otvivelaktigt av största vikt att i samband med omhändertagandet av en lösdrivare kunna erhålla så utförliga upplysningar som möjligt angående hans levnadsomständigheter och personliga förhållanden i övrigt. Genom dylik utredning kan med större säkerhet bedömas, huruvida vederbörande verkligen bör behandlas som lösdrivare eller om han bör underkastas annan behandling eller frigivas utan åtgärd. Utskottet vill i samband härmed erinra om att i de fall, då fråga uppkommer om att ådöma tvångsarbete, läkarundersökning alltid torde äga rum. Vidare finnes då också möjlighet, jämlikt 46 § sinnessjuklagen, att låta verkställa undersökning av lösdrivarens sinnesbeskaffenhet. Denna möjlighet synes böra utnyttjas i större utsträckning än vad hittills varit fallet. Framhållas må vidare, att ett icke ringa antal av lösdrivarna — och i varje fall flertalet av dem, beträffande vilka ådömande av tvångsarbete kan komma i fråga — tidigare ha varit antingen straffade för brott eller föremål för annan åtgärd från samhällets sida. Det synes därför lämpligt, att de organ, som ha att tillämpa lösdrivarlagen, i största möjliga utsträckning söka införskaffa sådan utredning angående vederbörandes personliga förhållanden, som må finnas tillgänglig hos andra myndigheter. Även om nu nämnda möjligheter att vinna upplysning angående levnadsomständigheterna ej kunna anses helt tillfyllest, anser sig utskottet dock icke nu böra tillstyrka den av motionärerna härutinnan yrkade lagändringen.

Departementschefen har i propositionen uttalat, att det syntes lämpligt — bland annat för att motverka varje tendens till vidgad användning av lagen som följd av de föreslagna lagändringarna — att det genom i administrativ ordning utfärdade anvisningar underströkes, att den nuvarande restriktiva tillämpningen av lösdrivarlagen borde fortfares och att alla de vid sidan därav befintliga vård- och hjälpåtgärderna borde tillgripas i första hand. Vidare föreslås i propositionen en ny paragraf i lagen, 16 a §, enligt vilken Konungen skall äga meddela de närmare bestämmelser, som erford-

ras för tillämpning av lagen. I likalydande motionerna I: 396 och II: 481 yrkas — under hänvisning bland annat till departementschefens ovan nämnda uttalande — att tillämpningsföreskrifterna måtte underställas riksdagens prövning.

Ur rent principiella synpunkter bör det uppenbarligen icke tillkomma Kungl. Maj:t att i administrativ ordning utfärda anvisningar, vilka avse att leda tillämpningen av en av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag i viss riktning. Lösdrivarlagen är emellertid, såsom av det ovan anförda framgått, av speciell karaktär bland annat så till vida, att ingripande med stöd av lagen icke är obligatoriskt, utan lagen lämnar stort utrymme för de tillämpande organen att handla efter lägligheten. Härtill kommer, att allmän enighet torde råda därom, att lagen bör tillämpas restriktivt och först sedan det verkligen visat sig, att någon annan lämplig åtgärd icke står till buds. Ej heller motionärerna synas ha haft något att erinra mot departementschefens uttalande angående anvisningarnas innehåll. Anvisningar med ovan antytt innehåll — riktade främst till polis- och förhørsmyndigheterna och icke till de dömande myndigheterna — torde därför i förevarande fall, med hänsyn jämväl till att lagens upphävande får anses vara nära förestående, utan olägenhet kunna utfärdas av Kungl. Maj:t i administrativ ordning. — På grund av de föreslagna lagändringarna synas vissa tillämpningsföreskrifter angående eftervård m. m. bliva erforderliga. Att underställa dylika föreskrifter riksdagens prövning måste anses som ett mindre smidigt förfarande. Utskottet kan således icke tillstyrka bifall till sistnämnda båda motioner.

Mot de i propositionen föreslagna lagändringar, som utskottet här ovan ej närmare berört, har utskottet icke funnit anledning till erinran. De föreslagna ändringarna torde böra träda i kraft den 1 januari 1951.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen — med förklaring att riksdagen funnit viss ändring erforderlig i de genom propositionen framlagda förslagen till *dels* lag om ändring i vissa delar av lagen den 12 juni 1885 (nr 27) angående lösdrivares behandling, *dels* ock lag om ändrad lydelse av 76 § lagen den 14 juni 1918 (nr 422) om fattigvården — måtte för sin del antaga nämnda båda lagförslag med de ändringarna, att första stycket i slutstadgandet i förstnämnda lag och slutstadgandet i sistnämnda lag erhålla följande lydelse:

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1951.

B. att motionerna I: 395, I: 397 och I: 402 samt II: 493, II: 494 och II: 495, i den mån de icke kunna anses besva-

rade genom vad utskottet ovan anförts och hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt

C. att motionerna I: 396 och II: 481 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 14 november 1950.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Norman, Forslund, Sten, Hallagård, Sunne, Nils Elowsson, fru Svenson och herr Isaksson;

från a n d r a kammaren: herrar Jacobsson i Igelsbo, Hellbacken, fru Nordgren, herr Ryberg, fru Johansson i Norrköping, fru Sandström, herr Jansson i Hällefors och fröken Wetterström.
